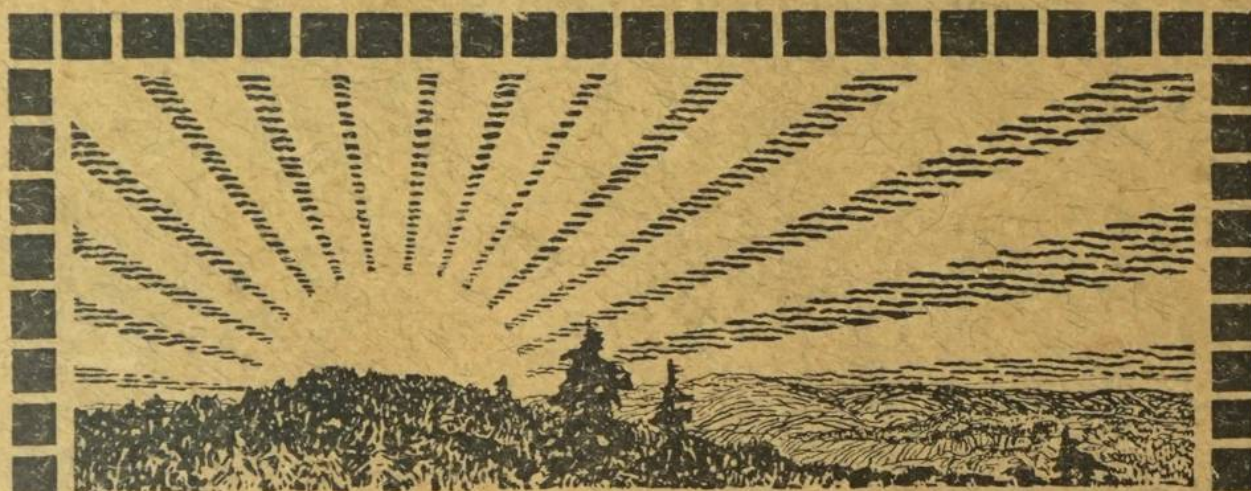

JÁN PÁRIČKOV A SLOVENSKÁ KNIŽNICA

Žid

a iné rozprávky.

Napísal Ivan Franko.

Preložil V. Burian a F. Votruba.

Tlačí a vydáva Ján Párička v Ružomberku.
1914.

Cena 60 halierov.

PÁRIČKOVA SLOVENSKÁ KNIŽNICA.

Štyri sväzky ročne za 2 kor. 40 hal. (do zahraničia
3 kor. 40 hal.)

Dosiaľ vyšly sväzky:

1. Nie milí nie drahí. Povest z doby osvobodenia Bulharska. Napísal Ivan Vazov. Cena 70 hal. (poštou 75 hal.)
2. a 3. Janošík. Povest zo XVII. storočia. Napísal Pavel Beblavý. Cena K 1·80 (poštou K 2·—).
4. Rozprávky od Antona P. Čechova. Cena 60 h. (poštou 65 h.)

*

5. Pastierča a iné poviedky. Pôvodné novely Anny Janovskej. Cena 60 hal. (poštou 65 hal.)
6. „Trpky“. Pôvodné poviedky z ľudu. Napísal Jozef Gregor-Tajovský. Cena 60 hal. (poštou 65 hal.)
7. a 8. Svätého Petrov dáždnik. Povest. Napísal Koloman Mikszáth. Cena K 1·50 (poštou K 1·60).

*

9. Víťaz Bartek. Novela od Henrika Sienkiewicza. Cena 50 hal. (poštou 55 hal.)
10. Novely od G. Maupassanta. Cena 70 hal. (poštou 75 hal.)
11. Kozácka pomsta. Napísal Andrij Čajkovský. Cena 90 halierov, (poštou 95 hal.)
12. Pochybenie. Novela Števa Kosorkina. Cena 60 halierov (poštou 65 halierov).

*

13. Zbojnícka chalupa a iné povesti z Tatier od Kaz. Tetmajera. Cena 50 halierov (poštou 55 halierov).
14. a 15. Vývin zeme a života. Napísal Ivan Houdek. S 54 obrázkami. Cena K 1·70 (poštou K 1·80).
16. Malomestské rozprávky Janka Jesenského. Cena 60 halierov, (poštou 65 hal.).

*

17. a 18. Bosenský šarkan. Povest z novšej historie bosenskej. Napísal J. E. Tomič. Cena K 1·60, (poštou K 1·80).
19. Žid a iné rozprávky. Napísal Ivan Franko.
20. Z dôb utrpenia a iné rozprávky Antona Bielka. (V tlači.)

Vydáva Ján Párička v Ružomberku (Rózsahegy).

PÁRIČKOVA SLOVENSKÁ KNIŽNICA.

Číslo 19.

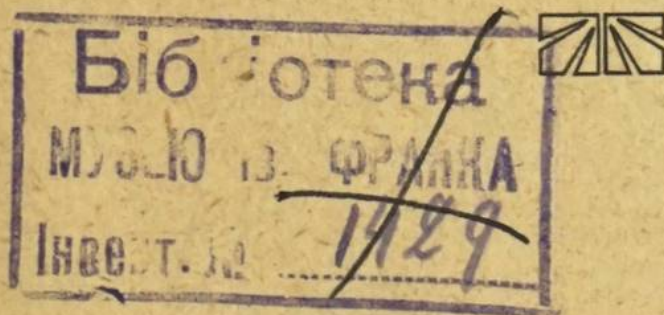
(Ročníku V. sväzok 3.)

Žid

a iné rozprávky.

Napísal
Ivan Franko.

Preložili
V. Burian a F. Votruba.

VYDÁVA JÁN PÁRIČKA V RUŽOMBERKU
1914.

0194

Tlačil Ján Párlčka v Ružomberku.

D I M
Φ P A
H K A

Žid.

Obrázok z prírody.

I.

Otec mu chcel zanechať majetok; a snáď by sa mu to bolo aj podarilo, keby bol toľko nemal rád svoj pozemský život. Ale že ho mal veľmi rád, nevedel zachovať mieru vo výdavkoch; ukusoval viacej ako mohol prehltnúť. Nuž a zadusil sa tým, a syna Havu zanechal bez krajciara.

Keď zomieral, dal mu iba tú radu: „Hava, keď sa ti stane v živote čokoľvek dobrého, čo by to bolo akokoľvek málo, vždy povedz: „Vďaka Bohu, aj to je dobré na začiatok.“

Havovi bolo dvanásť rokov, keď mu otec zomrel. Vyrástol na dedine, hrajúc sa s dedinskými deťmi, tmoliac sa celé dni po sedliackych domoch a dvoroch alebo chytajúc v potoku raky. Už ako dieťa prezradzal bystrosť, vtip a rozum.

Po otcovej smrti vzala si ho na starosť akási stará ďaleká tetá v Drohobyči. Bola to stará židovka, kupčiaca so starými rárohmi; z biedneho zárobku živila päť detí; troje už dorástlo a bolo

na vlastnom chlebe; staraly sa o sebe a na pomoc matke nepomyslely.

Teta dala Havu k ševcovi do učenia; ale Havovi sa remeslo nepáčilo; a keď hneď na druhý deň jeden z tovaryšov posielajúc ho po pálenku dal mu po hube miesto peňazí, vtedy Hava zmätený týmto neobyčajným spôsobom, pripomenul si otcove posledné slová a riekol: „Vďaka Bohu, aj to je dobré pre začiatok!“

To sa všetkým v dielni tak zapáčilo, že od toho dňa každú chvíľu niektorý Havovi „robil začiatok“ tu päšťou, tu kopytom, tu šidlom, tu zas niečim iným tak, že úbohý chlapec po týždni takého mučenia zúfal a temer šalel; ušiel od majstra k tetke a úpenlivo ju prosil, aby ho nedávala na remeslo.

„Veď si ja aj tak zarobím na chlieb!“ riekol sebaapovedome.

„Ako že si ty zarobiš, keď nevieš žiadne remeslo?“ čudovala sa tetka.

„A čo by nie?“ odpovedal Hava, „prečo by som nemohol vyžiť bez remesla?“

To bol tiež dôvod; tetka nechala mu teda úplnú svobodu, ale vopred mu riekla, že viac ako týždeň nemôže ho darmo živiť. Dost že mu dovoľila bezplatne spať v svojej chyži.

„Týždeň darmo!“ radostne zavolať Hava; „teda čo cez týždeň zarobím, to bude moje! Bohu vďaka, aj to je dobré pre začiatok.“

II.

Hava spomínal na svoj dedinský život na ulici, v potoku, v hore, na ten život svobodný, plný zábavok, sviežeho povetria a radosti. Ale teraz nebolo času na zábavky. Chcel v tých spomienkach niečo najst, čo by teraz mohol vykoristiť.

A veru našiel. Keď chodil každé ráno po rýnku, videl tam vždy babu, ktorá sedela pri veľkom koši so živými rakmi a predávala ich na kopy. Sišlo mu na um, že vie zručne chytať raky, a hneď sa začal vypytovať žida, čo sa platí za miesto, na ktorom by ich mohol predávať. Dozvedel sa čo treba, a hneď ráno vzal kapsu a kus chleba a išiel za mesto na raky. Ale v rieke pri Drohobyči bolo ich málo; hynuly naftovou masťou, ktorá vtekala s odpadkami z petrolejových fabrík do vody a otravovala ju. Išiel teda vyššie, až došiel k akémusi potoku. Bolo v ňom málo vody, tiekol pomaly a robil mnoho zákrutov a tichých miest. Brehy boli temer všade porastené vrbami a jelšinou. Hava až rukami zatlieskal od radosti. To bolo miesto ako stvorené pre raky. A ozaj, len pozrel skúseným okom na dno, a hneď videl, že mnoho rakov z neho nikto nevybral. Hava len-len že sa nehodil na zem, aby pobozkal brehy, ktoré už považoval za svoje vladárstvo. Sobliekol sa, skryl háby do krovia, sostúpil do vody a preho-

diac kapsu cez plece spokojne začal pchať ruky do dier v brehoch potoka. Temer z každej diery vytiahol ohromného raka, ktorý márne rozťahoval klepetá a pohyboval dlhými fúzami, vypešťujúc pri tom oči ani čo by sa čudoval, aký to nový poriadok nastal v potoku, kde od nepamäti nikto si rakov nevšímal. Neprešla ani hodina, a Hava ich už mal pol kopy. A po dvoch hodinách bola kapsa plná a ťažká, že sa mu povrázok vrezával do ramena. Hava cítil hlad a ustatosť; vo vode zlačnel a oziabalo ho, a zprotivilo sa mu ďalšie lapanie.

„Eh, pre dnes dosť!“ riekol si a vrátil sa k hábam, vlečúc vodou kapsu s rakmi za sebou.

„Bohu vďaka, pre začiatok to je nie zlé. Keď rátam kopu čo len za desať krajciarov, budem mať za dnešný deň viac ako dvadsať krajciarov; to mi vari postačí na jedlo cez celý týždeň. Eh, dobre to ide!“ zavolať a začal poskakovať na jednej nohe, neviem či od radosti, či za to, že sa chcel zohriať po tak dlhom kúpeli. Potom si ulomil palicu, pripevnil na ňu kapsu s rakmi, prehodil ich cez plece a išiel k domovu, dojedajúc kúšтик suchého chleba, ktorý mu dala teta na dnes na celý deň. Do mesta nebolo tak blízko, — najmenej pol druhej míle, a to bol pre malé a ustaté Havove nohy veru veľký kus cesty. Neskoro večer došiel do biedneho domca svojej tety. Mal z počiatku strach, že mu

raky cestou bez vody zahynú. Ale čujúc stále ich tichý šelest, bol dobrej mysle. Ale keď došiel domov a vysypal svojich väzňov do nádoby s vodou, zbadal, že temer pol kopy bolo neživých. Temer zaplakal od ľútosti; keď si ľahnul, rozmyšľal, ako by sa na budúce zabezpečil proti podobnej škode. Ale nič nevedel vymysleť, a rozhodol sa tedy, že sa zajtra spýta tej ženy, ktorej mal raky dodávať na predaj. S tým úmyslom aj zaspal.

III.

Raky Havovi pomohly, ale nie na dlho. Sedliaci, ktorí mali lúky pri samom potoku, z počiatku neveraveli nič, keď tam stretávali Havu vo vode; ale keď videli, že je to žid a židia rakov nejedia, pochopili, že ich chytá na predaj, a zakázali mu ich chytať. Niekoľkokrát Hava zkusil chodiť ta potajomky, ale raz ho chytili, nabili a raky mu vzali. Teraz sa presvedčil, že tu je už po zárobku. Ináče mal hneď aj konkurenciu. Sedliaci vidiac, že možno tieto opovržené tvory speňažiť, posielali do potoka krdle detí na raky, a tak skoro zostal tam iba drobizg, nesúci na odpredaj. Horko plakal Hava nad týmto prvým nezdarom, preklíňal sedliačov a hovoril o nich s nenávisťou; ale proti ich moci nemohol nič vykonať. Iného potoka v blízkosti nebolo. Nezostalo teda iné ako hľadať iný zárobok.

„Čo sa tak zamysleno potuluješ, Hava?“ — spýtal sa ho starý Favel.

„Nuž a čo mám robiť?“ — riekol.

„Nemáš čo robiť?“ — hovorí Favel. „To je veru zle, keď niet roboty.“

Hava mu vyrozprával svoje nešťastie s rakmi.

„Hlúpy si, Hava“, — riekol Favel. „To je hlúpa vec... raky chytať!“

„A čo peniaze za ne, ha!??“ — odpovedal Hava. „Žil som z toho sedem týždňov a ešte mám dve zlatovky.“

„Tak? Ešte máš dve zlatovky?“ zvolal Favel.

„Ej, ty si mi veru boháč! A vieš ty čo“ — dodal o chvíľku, „poď ty so mnou po dedinách kupčiť!“

„S čím kupčiť?“

„Či nevieš? Kupujem škutiny, kožky, perie a podobné veci. Ja zaberem pol dediny, a ty pol dediny; ja budem kupovať pre seba a ty tiež pre seba.“

„Nuž a keď nakúpime, čo s tým?“

„To ti ukážem, čo s tým máš robiť a kde predáť.“

„Eh, to je vari zlý zárobok...“

„Neboj sa! Starý Favel ti zle neporadí, ani nepotrebuje mať z teba osoh. Vidím, že si bystrý chlapec a chcem, aby si dačo zarobil a darmo dlažbu nedral. Choď len, choď!“

„A koľko sa dá týždenne zarobiť?“

„Ako kedy, Hava! Dakedy dve, tri, ba až i desať zlatých, nerátajúc trovy.“

Oči Havove zasvietily pri reči o desať zlatých týždenného zárobku. Aký to veľký peniaz, aký peniaz!

„Dobre, pôjdem s vami! A kedy pôjdeme?“

„Zajtra.“

„Dobre, pôjdem zajtra. Ale v nedeľu musíme byť nazad!“

„Vraciam sa obyčajne v piatok a neraz i dvakrát v týždni.“

„A v pondelok musíme zostať v meste!“

„A prečo?“

„Nuž ja tu mám v pondelok ešte iný obchod.“

„Tak-a-ák?“ riekol zdĺhave Favel a pozrel na Havu, diviac sa energii a vytrvalosti takého mladého chlapca.

IV.

Celý týždeň Hava chodil s Favlom po dedinách, volajúc všade pod oblokmí: „Škutiny! Kožky!“ Psov odháňal tlstou palicou, jednal sa so sedliakmi ako starý a so závisťou pozeral na sedliacké deti, voľne sa hrajúce na dvoroch a pašienkoch. Ale bola práve žatva, a obchod išiel slabo. Vrátili sa v piatok domov s neveľkým ziskom. Škutiny Hava zanesol do dielne na kefy, a dobre ich predal; čo mu zostalo, kúpil od neho Favel. Hava nebol so zárobkom spokojný, ale Favla predsa neopustil.

„Neboj sa, blázonko“, riekol Favel. „Čo si chcel mať? Teraz je leto a sú práce v poli; a náš obchod ide hlavne v zime. Vtedy kúpiš čo chvíľa kožu so zajaca, s jazveca alebo s kuny, v zime sú zabíjačky, vtedy je pre nás žatva.“

Ale Hava už nepočúval. To bolo všetko ďaleko ešte, a jemu sa zlatka na týždeň už málila.

Na druhý deň, čo aj bol šábess, zašiel do švábalkárne, ktorú nedávno boli v Drohobyči postavili, a kúpil za celú zlatovku zápaliek a škatuliek. A hneď aj, nedbajúc, že je sviatočný deň a že to i tetka zakazuje, začal naplňovať škatulky zápalkami. Pracoval pomaly a s rozmyslom, a kým bol večer, bolo stopäťdesiat škatuliek krajciarových už naplnených. V pondelok bol v Drohobyči vždy trh. Hava nabral zápaliek a išiel do trhu, kričiac prenikavo pomedzi vozy: „Zápalky, dobré zápalky!“

Bol to nový nápad; hneď ho obstúpily baby a za nimi prichodili aj gazdovia z dedín, a kupovali od neho, hoc bolo okolo dosť sklepov. Ale to bolo tak: jeden nechcel odbehnúť od voza, aby mu niečo nescapalo, druhý kúpil preto, že bol v sklepoch veľký stisk, a tu si mohol pohodlne vziať, iný práve potreboval, a iný zas preto, že kupovali druhí.

A tak do večera Hava rozpredal celú svoju zásobu a zarobil na zlatovke päťdesiat krajciarov.

„Nuž, Bohu vďaka! Pre začiatok je aj to dobré!“ — riekol si. A od tej doby živil sa tak: cez týždeň chodil s Favlom po dedinách, kupujúc škutiny a kožky, a v pondelok chodil po trhu so zápalkami.

Časom rozširoval i toto kupčenie.

„Hava, a či nemáš palice?“ — spýtal sa ho raz gazda, ktorému Hava práve predal zápalky.

„Palice?“ — riekol Hava. „Načo palice?“

Nazdal sa, že gazda robí posmech.

„Že načo? Nuž na predaj — kúpil by som si dáku, nechcem sa tiskať v sklepe.“

„A zkadiaľ ja mám mať palice?“

„Ako, odkiaľ? Máš mať všetko!“

Tieto slová vryly sa Havovi hlboko do pamäti.

„Nuž dočkajte, báčik“, riekol o minútku, „dočkajte chvíľku, hneď tu budem s palicami.“

A odbehol rýchlo do sklepu a kúpil pol tucta palíc na výber. Predal ich ešte v ten deň, ale bez zárobku, lebo nemohol ich drahšie predávať ako v sklepe, a tam mu ich tiež nechceli dať lacnejšie. Ale v hlave už mal plán, najstť taký sklad, v ktorom priekupníci kupujú palice a podobné potrebné veci, a začať obchodovať i s tým.

V.

Prešla zima, minul sa i rok v tomto zamestnaní. Hava neľutoval nôh, rúk ani hrdla, a zarábal tak, že mu mnohý starší zručný žid závidel, Ale

teraz začal jeho obchod slabnúť. I druhí sa ho chytali, a mal hneď konkurenciu, ktorá sa mu vliekla za päťami, a tým zárobku ubúdalo. Hava teda obzeral sa po inom.

Dávno už pozoroval akéhosi človeka v staromódnom kroji, aký sa nosí ešte v malých odľahlejších mestečkách. Prichodil každý týždeň na trh s čepcami bielej alebo zelenej farby; boly to znamenité čepce, domášne zručne robené. Mal paličku, na nej hore priviazaný zvonček a farbisté stužky, a pod ním na kolčekoch čepce. Chodil po medzi ľudí po rýnku a tu i tu potriasal paličkou nad hlavou; málo hovoril, a preto málo od neho kupovali. Bol zamlklý, neshovorčivý, a nerád sa jednal. Prvé jeho slovo bolo aj ostatná cena.

„Gazdinká,“ — spýtal sa raz Hava akejsi ženy, ktorá práve kúpila od toho človeka čepce ani sa nejednajúc, „či ten človek predáva dobré čepce?“

„Kto? Starohorský? Ej veru, nad jeho čepce nieto, tie nemajú páru! Desať rokov jeden vydrží, aj viac. Kúpila som ho pre nevestu. Nekupujem od neho prvý raz; a cena je uňho vždy tá istá.“

„A prečo tak málo uňho kupujú?“

„A či ja viem? Nie je žid. K židom sa všetci hrnú, a ešte sa musia jednať ako kat, kým dostanú za tú cenu, ako uňho. A ešte aký tovar!“

Hava chytro poďakoval a pristúpil k predavačovi:

„Dobrý deň, pán Starohorský, dobrý deň!“
riekol úctive.

Ten pozrel zadiveno zpod sivých hustých obrv na malého človečika, ktorý sa s ním pozdravoval ako so starým známym.

„A zkadiaľ že ma ty znáš?“

„Nuž, pán Starohorský, kto by vás neznal! Veď vás chvála Bohu všetci poznajú. Ako predávajú tie čepčeky?“

„Po dvadsať krajciarov. Čo sa spytuješ?“

„Chcel by som kúpiť.“

„A na čo ti to treba? Vari pre tvoju lysú mať?“

„Pre matku, či nematku — čo na tom? Koľko ich tu máte?“

„Ešte osem, čo s nimi?“

„Nuž, aký ste vy to človek! Osem po dvadsať krajciarov — to je zlatý šesťdesiat. A koľko mi spustíte, ak všetky kúpim?“

„Daj pokoj! Na čo by ti boly?“

„Čo teda spustíte, ak všetky vezmem?“

„Ber sa mi!“ — skríkol Starohorský. „Nie som tvoj blázon, aby si zo mňa posmechy robil.“

„Ale — nuž, či chcete zlatý dvadsať? Nie? Dám teda zlatý tridsať! Za všetky hneď hotove zaplatím, na dlaň. Načo sa vám treba ešte tri pondelky s nimi vláčiť? Či nie je lepšie vziať hotový groš od jedného naraz?“

Starý sa začudoval, sám sebe neveril. Taký obchod sa mu ešte nikdy nenadabil. Mal rodinu, dvaja synovia a tri dcéry robily okolo malého gazdovstva, a on so ženou robil tie staromódne čepce a vláčil sa s nimi po jarmokoch, a za každým utržil najviac ak zlatovku, ba dakedy ťažko i dvadsať-štyridsať krajciarov. A tu ti odrazu akýsi židik chce kúpiť všetko.

„Daj zlatý štyridsať!“ — riekol.

„Nuž daj Boh dobrý začiatok!“ riekol Hava a vyčítal peniaze. „Ale dajte všetko aj s paličkou.“

„A na čo ti je palička?“

„Pre šťastie.“

„Aby že ťa! Vezmi si aj paličku — ale za zvonček mi daj ešte desať krajciarov.“

„Viete vy čo“ — riekol Hava, „dočkajte tu v krčme, a ja vám paličku o chvíľu donesiem, iba si ju teraz požičiam.“

„Dobre, dobre“, mrmlal starík a išiel si vypiť po tak dobrom trhu.

„Ošudil ma, prekliaty židák!“ — povedal si sediac pri stole. „I čepce za psí groš kúpil, a palička aj so zvoncom mu zostane.“

Ale mrmlal to iba tak, len aby mrmlal, nešlo mu to od srdca; bol vlastne rád, že dobre obišiel, a za paličkou nebanoval, veď bola iba liesková, a zvonček — nuž zvonček tiež nebol zvláštny.

Medzitým Hava behal s paličkou a čepcami na trhu pomedzi vozy a po krámoch, a robil taký vresk vychvaľujúc svoj tovar, že sa ľudia za ním hrnuli ako keď medveďa po meste vodia. Neprešlo ani pol hodiny, a Hava mal už všetky čepce vypredané, a nie po dvadsať, ale po dvadsaťpäť krajciarov.

„Daj Boh zdravia, pán Starohorský!“ — vrazil Hava veselo do krčmy. „Nesiem vám vašu paličku.“

„A kde máš čepce?“ spýtal sa starý.

„Ako to, kde? Domov som ich zaniesol. Viete vy čo, vypijete hádam ešte dáky pohárik.“

„Veď vypíť by som vypil, ale peňazí nieto. Treba kúpiť materiál na nové čepce.“

„Nuž vypite za moje. Ja vám za ten čas niečo poviem.“

„Aby že fa! Či ma dáky ošal dnes so židom sviedol?“ — hneval sa Starohorský, ale veselo, teraz už o veľa úprimnejšie, ako prv, a Hava kázal doniesť ešte pohár. „A čo mi teda máš dôležitého povedať? Hovor!“

„Chcel som sa vás iba spýtať, koľko čepcov môžete urobiť za týždeň.“

„Ako treba. Obyčajne ich urobíme desať. Ale keby bolo nití, mohli by sme ich narobiť aj štyridsať aj päťdesiat. Mohly by robiť všetky tri dcéry. Ale chyba je, že ich ťažko predať, a pre akého čerta by sme ich toľko robili?“

„Viete vy čo, urobte ich do pondelku päťdesiat. Ja od vás všetky kúpim, za každý dám pätnásť krajciarov.“

„Eh, he, he, veru by si lacno kupoval!“

„Nuž ale ja vezmem všetky naraz, to tiež za dačo stojí. Nemusíte sa s tým motať po jarmokoch. Bude vám to jedno, či je dobrý trh, či zlý, dostanete pekne svoje. A ja — či predám, či nepredám, to Boh vie.“

„Akože by si ty nepredal! Veď tvoj predok Judáš Iškariotský aj Krista Pána predal, a ty by si čepce nepredal! Nie, môj milý, daj pekne po osemnásť za čepce, to bude reč.“

„Ale sľutujte sa, pán Starohorský,“ prosil Hava, „veď sám vidíte, že ja úbohý žid sám neraz nemám čo jesť, a predsa vám dávam zárobok. Ale nech teda sú po šesťnásť. Ak chcete, dám vám aj preddavok, aby ste mali začo kúpiť nití. Ale urobte ich polovicu bielych a polovicu zelených, lebo v daktorých dedinách nosia biele a zelených nechcú.“

„Ale zelené niti sú drahšie!“ — riekol prstodúšne starý.

„Hľa, starý blázon!“ pomyslel si Hava. „Keby som to ja vedel, že je to drahšie a tamto lacnejšie, nuž by som z drahších ani nerobil, veď to je hotová škoda. A či tá baba nevravela, že nosí jeden čepce desať rokov?! Za desať rokov teda si druhý nekúpi! Eh, čo s takou hlúpou hlavou!“

Ale nahlas dodal starostlivo: „Na to vy nepozerajte, ktoré sú drahšie a ktoré lacnejšie, ale robte tak, ako vás prosím. Ja viem, že vaša práca je dobrá; uvidím, ako pôjde na odbyt. Ak pôjde dobre, urobím s vami takú smluvu, že vy si budete pomaly robiť a peniaze brať, a ja budem predávať. Vy nebudete mať starosti, a mne vari tiež dačo len kvapne.“

„Ej, aby ešte takému špekulantovi nekvaplo!“ riekol Starohorský Havovi, tliapkajúc ho po pleci. „Teba iste mať v zelenom stánku zrodila a pri tom ešte v dáždi pod odkvap položila, veru už tam na teba dobre nakvapkalo, neboj sa!“

Potriasli si rukami, a Hava dal staríkovi na preddavok tú istú zlatovku, ktorú práve zarobil na jeho čepcoch.

A na druhý týždeň, keď dostal ozaj päťdesiat čepcov, nepredával ich už v meste, ale išiel s nimi po dedinách, predával a začarúval svoj tovar za iné veci, a z každého domu vyšiel so ziskom.

VI.

„Tak deti“, riekol Starohorský, vchodiac do svojho biedneho domčeku, „radujte sa, Boh nám dal šťastie!“

„Bohu vďaka“, riekla žena, stará, shrbená, „Bohu vďaka! A také šťastie?“

Starohorský nepovedal ani slova, vytiahol z kapsy niekoľko veľkých klobiek polohodbabných nití, potom niekoľko rýfov rôznobarevných stužiek, a všeliaké blyskavé drobotiny pre „deti“.

„Tu si vezmite!“ riekol hrdo, kladúc všetko na stôl. Mať a „deti“ vypľasť oči. Ale „deti“ — to boly tri už odrastené dcéry Staromestského, chůdatá, všetky tri chromé. S biedou a ťažko sa pohybovaly, a preto sedely takmer stále doma, bez nádeje, že sa ich osud dákosi premení.

Starohorský bol kedysi dosť majetný gazda, ale majetok rozdelil medzi dvoch synov, a sám s dcérami zostal v chalupe, ku ktorej patrila iba nevelká zahrada. Dcéry jeho šily, plátaly, plietly čepce a tým živily rodinu; otec chodil, sháňal robotu, a mať viedla domácnosť a pomáhala dcéram.

„A čo to je? Odkiaľ?“ — spýtaly sa dievčatá razom.

„Nuž odkiaľ — od žida.“

„Veď vieme, že nie od vlka,“ riekla jedna z nich, „ale za čie peniaze?“

„Za židovské.“

„Ale hovorže rozumne!“ ozvala sa mať „Kde sú ti čepce?“

„Predal som všetky. A nielen to. O týždeň máme ich mať päťdesiat hotových, musia byť, keby neviem čo bolo! Vzal som na to preddavok, celú zlatovku.“

„Päťdesiat kusov!“ čudovaly sa všetky tri ženské „A kto ich toľko potrebuje?“

„Akiste sa v daktorej dedine všetky dievčatá vydávajú,“ zažartovala najstaršia dcéra.

Starý vyrozprával teda celú svoju príhodu so židom v Drohobyči.

„Len daj pozor, starý, aby ťa ten žid dáko neprekabátil!“

„Ako by ma mohol prekabátiť?“ zavolał Starohorský. „Ja skôr ho môžem priškripnúť, lebo som vzal od neho zlatovku preddavku. A čo mi môže urobiť?“

„Môže vziať čepce a nezaplatiť.“

„Ho, ho, na takého dačo ma nelapí! Polož peniaze, tu ti je tovar — to je moja obyčaj!“

„Ale veď nevieš, kto je on a čo je zaňho, nuž ako môžeš s ním urobiť smluvu?“

„A čo ma potom, kto je on? Hlavné je, aby prácu dal a v poriadku platil. Nech si je to aj lysý diabol, len keď si my statočne budeme robiť.“

„Boj sa Boha, starý, čo ty všetko potáraš!“ riekla žena a prežehnala sa, a nič už proti tomu všetkému nemala.

Celá rodina teda zasadla k práci. Celý týždeň išlo všetko ako stroj. Všetci sedeli ani nevstávajúc, noci nedospávali a len že si chvíľku dopriali k obedu a k večeri. Jediná zábava pri tej únavnej práci bol rozhovor. Dievčatá spievaly a v piesňach vylievaly

svoju ranenú túžbu po živote, po radoostiach mladých liet, po tom sladkom víre, ktorý plynul a valil sa tam za ich oblokmi, a z ktorého ony boli navždy vylúčené, ako suché halúzky, vyhodené vlnami ďaleko na breh. Starý zas ako decko rozvíjal ružové plány.

„Nebojte sa nič, deti,“ hovoril. „Boh dá, že aj v našej ulici budú hody. Len dočkajte! Tento týždeň zarobíme osem zlatých, na druhý týždeň tiež osem, každý týždeň osem, Pane Bože! Koľko to bude za rok! Päťdesiat týždňov po osem zlatých — to sú celé štyri stovky! A nám na živobytie a na všetko k tomu, čo máme doma, postačí stovka. Tri budeme môcť odložiť, rozumiete, deti? A čo do tej doby bude, Marienka, há?“ — riekol, obrátiac sa k najstaršej.

Dievča neodpovedalo, len sa začervenalo, sklonilo hlavu nad rámom a pracovalo s dvojnásobnou usilovnosťou.

„No, no, nič sa nehanbi, viem, čo máš na srdci. A vieš čo, stretnul som minulý týždeň Ondriša v Starej Vsi, pozdravuje ťa. Slúži na fare. Povedal, že akonáhle doslúži rok, príde k nám.“

Ondriš bol sirota, ktorému sa Marienka páčila, čo aj bola mrzák. Jej rodičia vedeli o tom. Ondriš slúžil neďaleko, často k ním chodil a všimal si dievčaťa, ale ešte sa nemienil ženiť, kým neodbaví asentýrku a kým si nevyslúži toľko peňazí, čo by

postačilo na kus poľa alebo na pár koní a voz, aby mohol furmančiť.

Marienka čakala naňho s túžbou, ktorej silu a stálosť vie pochopiť iba väzeň a mrzák. Nový zárobok, tak neočakávané a hojne teraz prichodiaci, posilnil jej nádeje. Dobré dievča každé ráno a každý večer vrúcne sa modlilo k Bohu za toho neznámeho a tak šľachetného dobrodincu. Modlila sa zaňho aj celá rodina. Mladý, zdravý a do práce súci človek bol by pre ich domček neoceniteľným pokladom, priniesol by nový život a novú nádej všetkým.

Mladšie sestry už vopred tešily sa zo šťastia Marienkinho, ktoré bolo aj pre nich akoby zárukou, že tiež môžu ešte byť šťastné. Čepcov pribúdalo, rástly ako z vody.

I mať v tej všeobecnej radosti a vzrušení vystrela trochu svoju shrbenú postavu a omladla.

VII.

Prešiel týždeň, a všetko bolo dobre. Čepce boly hotové, starý ich dodal Havovi, vzal peniaze, dostal preddavok na nových päťdesiat čepcov a vrátil sa radostne domov. Práca išla ďalej.

O týždeň, v nedeľu, mali nečakaného hosťa. Sám ich dobrodinca Hava objavil sa u nich. Starohorská, keď uvidela biedneho a otrhaného žida, chcela mu dať kúšтик chleba, bo sa nazdala, že je

to žobrák; ale v tom už starý zbadal Havu, vyskočil z postele, kde odpočíval, a privítal Havu ako syna.

„To si ty, Hava? Čo tu robíš?“

„A čo by som tu robil. Mám tu obchod, nuž som zašiel aj k vám.“

„Tu že máš obchod? Tu, v našom mestečku? Aký ty ty z Drohobyče môžeš mať obchod?“

Hava sa usmieval.

„Veru tak“, riekol a zakolísal sa, „náš židovský obchod. A či sú čepce hotové?“

„Nuž akože! Hotové, tu v batožku. Práve som chcel dnes poobede s nimi ísť.“

„Tak, ale už netreba, vezmem si ich sám.“

„A jako ide odpredaj?“

„Veru len tak, tak“, riekol Hava starostlivo. „Starostí dosť a zárobku málo.“

„Kto by to veril! Ale veď si ešte mladý, ľahko ti je chodiť.“

Hava mnoho rečí so Starohorským nenarobil, ale dobre si pozrel domec a rodinu, sobral čepce, zaplatil, objednal zas päťdesiat s podmienkou, že mu ich starý o týždeň zanesie do Sambora, a odišiel. Vdačná Starohorská chcela sa mu odslúžiť aspoň tým, že mu dala na cestu šesť varených vajec, a Hava ich s vďakou prijal.

Ale Hava nevybral sa na ďalekú cestu z Drohobyče sem bez cieľa. Idúc od dediny k dedine,

predával čepce, stužky, kosálky, prstenčeky, kupoval škutiny, kožky a pozoroval bedlive, kde sediaci zaoberajú sa dákym domovým priemyslom, a všetky tie skúsenosti ukladal si do pamäti ako do vačku, že z nich príležitostne bude môcť vybrať pekný groš.

Menovite išlo mu o to, aby poznal, ako Starohorský s rodinou žije a ako sa mu vodí; a dľa toho si teraz urobil taký plán, aby mu táto zlatá nitka už z rúk nevykĺzla.

Starý Favel na spoločných cestách dal mu mnoho múdrych rád, čo treba v takýchto prípadoch robiť, ale ani Havovi nechýbalo schopnosti pohnúť rozumom, keď treba. Už teraz cítil v sebe silu prevýšiť starého svojho majstra, a v duchu ľutoval starého Favla, ktorý v šesťdesiatich rokoch bol práve tak bez majetku, ako Hava v šestnástich.

Od miestnych židov ľahko sa Hava dozvedel o celej histórii a o všetkých rodinných veciach starého čepčiara, i o jeho plánoch vydať dcéru, i všetko, čo potreboval o budúcom zaťovi, a dľa toho na zpiatočnej ceste vymýšľal svoj plán.

Čepce išly veľmi dobre. Hava ich už nepredával sám po okolí, ale posielal ich známym židom za hotový peniaz po desiatich, dvadsiatich i viac kusoch do Stryje, do Skolého, do Turky, do Komárna a bohvie kam ešte. Stále dostával nové objednávky, a celý obchod s čepcami niesol mu

týždenne päť zlatých čistých, temer bez roboty. Bol to teda obchod, ktorý nesmel pustiť z rúk ani ho pokaziť.

A teda uvažoval: Ak teraz pomôže rodine Starohorského na nohy, môže sa stať, že sa mu vymknú z rúk, a že daktorý iný žid môže mu ten obchod uchytiť. Zvlášť ho začal znepokojovať ten nádejný zať, poriadny a pracovitý človek.

„Keby sa k čertu dakde prepadol, alebo keby ho vzali k vojsku,“ — myslel si cestou Hava. Ale o chvíľu prišiel na iné myšlienky:

„Čo mi môže uškodiť?“ — riekol si temer radosne. „Bedár a chudák, a k chudákovi sa dostane, nuž čo z toho môže byť? Bude vraj zarábať furmankou — koľko že to bude?! A jaký zárobok: dnes je tu, zajtra ho nieto. Ak turmanky nebude, tým skôr potom bude možno ho pripriať k ostatným. Pre mňa tak lepšie bude. Najdem aj preňho robotu. Dobré, nech sa teda ožení, nech si vezme toho mrzáka, budem ich mať viacej!“

„No len, Hava“ — riekol sám ku sebe s otcovskou rozvahou, „len sa neunáhli! Máš dosť času! Neleť všetko hneď naraz zabrať, ale pomaly. Teraz je dobrý zárobok pre mňa aj pre nich — nech zarábajú a tešia sa, dobre. Kto vie, ako dlho to potrvá. Akonáhle zbadáš, že sa im lepšie vodí, treba ich trochu pritiahnuť, aby zkrátli. Tak sa im dá poznať, že raz je na svete dobre, druhý raz

nedobre. Potom ich zas trochu pozdvihneme — budú vďační — a potom znovu dolu s nimi. A potom uvidíme, čo sa dá ďalej robiť. Ha, ha, veď to už akosi bude.“

„A medzitým teraz treba obzerať sa po iných obchodoch. Čo ich je tu“ — rozvažoval, „pekných, výnosných! Veru neviem, prečo si ich nikto nevšima. Židia zabrali šenky, kupujú u báb maslo a vajcia — a myslia si, že bohvie čo dokázali. Hm, aký je to kšeft — vajcia a maslo? Hm... Tu sú také pekné obchody, len vedieť ich vziať do rúk. Hľa, tu vo vrchoch ľudkovia dochovávajú statok, voly, kravy tam pasú — aj — aj — aj — aký krásny statok. A židia ho kupujú na jarmokoch a ženú do Viedne. Hlupci! Čo sa na tom dá zarobiť? Nie mnoho, lebo taký gazda jedná sa na jarmoku ako ďas. A keď ti cestou vôl uhyne — aká ztrata! Hja, to ináč treba začať. Tak, aby mi ľudia dochovávali moje teľce, moje kravy, moje voly... — aby ich on iba pásol, na jarmaky vodil, a ja aby som predával a peniaze tržil — oh!“

A Hava až oči zažmúril a ústa našpulil od slasti, ako by obliznul lyžičku s medom, tak lákavý a pekný obchod to v duchu videl, neurčito ešte, ale predsa už v ružových farbách.

VIII.

Prešiel polrok. Starohorský s rodinou žili ako pri božích dverách. Zárobok išiel, a to teraz dvojnásobne, odkedy Marienka bola Ondrišovou ženou. Ten mal voz s párom dobrých koní, vozil drevo od Dobromila po Chyrov, na prahy pod železničné koľajnice a zarábal tým pekný groš. Pravda, už dva mesiace Hava bral menej čepcov, ale za to do akejsi mazurskej dediny potreboval malé šatočky, také svadobné, a na tých bol lepší zárobok ako na čepcoch.

Bol pekný jasenný deň, keď Hava prišiel zas ku Starohorskému. Domček pod rukami mladého pilného Ondriša takmer omladol a robil dojem dobre sriadeného gazdovstva.

Hava sa tomu nečudoval; ale v očiach mu svietily iskierky ako v očiach kocúra, ktorý sa chystá ku skoku na myš.

„Dobrý deň, pán Starohorský,“ pozdravil Hava.

„A jako že sa máš, Hava?“ spýtal sa starý, keď ho privítal.

„Zle,“ — riekol Hava a sadol si, „ťažké časy!“

„Eh čo, Boh dá, že sa obchody zlepšia.“

„Možno, že sa dakedy zlepšia, ale teraz je s nami zle. Veď už tri týždne čakám. Tri týždne už som čepca nepredal!“

„Nie je možné!“ riekol Starohorský polo žartom, lebo neveril Havovým ponosám.

„Ba už je naozaj tak. Všetci už majú čepcov dosť, nuž čo za ne dostanem?“

„Treba hľadať ďakde ďalej, kde nás ešte neznajú.“

„Hľadal som už, no nič to nepomáha. Myslím teda, že bude treba na čas zastaviť robotu.“

„Zastaviť?!“ zavolať Starohorský naľakano. „Teraz, keď je najlepší čas na to? Cez celé leto, keď bola práca v poli a inde, sedeli sme všetci za rámami, a teraz, keď už sám čas je taký, že treba doma sedieť, máme prestať robiť!? Nie, Hava, žartuješ.“

„Nie, ale či vám môžem pomôcť,“ žalostne riekol Hava, „keď už čepce nikto nekupuje? Mám ich na sklade päť kôp, čo s nimi? A čo peňazí v nich leží, porátajte si!“

„Ale pre Boha, Hava, čo my budeme robiť?“

„Nuž, Boh je laskavý, ani vy nezhynete,“ riekol s prívetivým úsmevom Hava. Máte, vďaka Bohu, dobrého zaťa; čo zarobí pri železnici, dáko vám už na živobytie postačí. A možno za mesiac, za dva zas bude práca. Akonáhle začnú čepce kupovať, iste sa hneď na vás obrátim.“

„A čo s tými, čo sú už hotové?“

„Koľko ich máte?“

„Štyridsať kusov.“

„Čo mám robiť, vezmem ich teda, nech mi aj zostanú, nech len slovu dostojím.“

Hava vzal čepce a vyplatil peniaze. Starohorský stál pri stole, pozeral na rámy opletené niťami a na dcéry, a škrabal sa za uchom.

„Nie, Hava,“ ozval sa naostatok dôrazne, „tak to nemôže byť, že by sme teraz prestali robiť.“

„Nuž, tak teda robte,“ riekol pokojne Hava.

„Počuj, Hava. Myslím, že by to takto bolo lepšie. Máme tu dáky groš ešte uložený, nakúpime teda materiálu a budeme robiť. A ty, až sa kupci budú hlásiť, budeš mať tovar hotový. Či nie tak?“

Havovi bolo iba to treba, len na to čakal.

„Ako teda chcete, nech je tak! Ale ja vám vo-
pred vravím, že neviem, ako dlho budem na nich
čakať.“

„Čo robiť! Musíme čakať a medzitým ďalej
pracovať. Teraz nemožno ísť nikde na zárobky a
doma darmo sedieť je hriech. A takto pri práci
aspoň budeme mať nádej, že nerobíme nadarmo.“

Hava odišiel od Starohorského veľmi vytešený.
Celá vec sa tak zvrtila, že ľahko bolo tušiť, ako
skončí.

IX.

Dva mesiace už prešly, a zdalo sa, že Hava na
svojich starých známych zabudol. Nebol u nich,
ani im žiadny vzkaz neposielal. Až tu raz v ne-
deľu za veľkej nepohody a fujavice stretnul sa na
drohobyčskom rýnku so Starohorským. Bol zablá-

tený, ubiedený a vychudlý, shrbil sa a sostarel o desať rokov. V ruke, ztuhlej od zimy, držal paličku so zvončekom a na nej čepce. Ale nikto si ho nevšímal, nikto neprichodil a nespýtal sa ani na cenu.

„Akože sa máte, pán Starohorský?“ zvolal Hava, približujúc sa k nemu

„A ako sa ty máš, Hava?“ riekol Starohorský akýmsi zachrípnutým hlasom.

„Nuž, čo tam u vás počuť?“

„Bieda, Hava! Vari všetci budeme museť zahynúť, na strome...“

„Ako zomreť? Prečo zomreť? A prečo na strome?“

„Z biedy, hladu sa obesíť! Zima ide, a u nás po zárobku ani stopy.“

„A prečo? Veď teraz pri železnici najlepšie platia.“

„Čo z toho, keď zaťovi jeden kôň zdochol, a o jednom koni čože zarobí?“

„Kôň mu zdochol? Ej, zle veru! Musí kúpiť druhého.“

„Kúpiť, kúpiť, ale kde vezme peňazí? Čo sme mali, za to sme kúpili nití, a napletli sme tých prekliatych čepcov — celé kopy ich doma ležia, a nikto ich neehce kupovať!“

„A vy ste chceli sami predávať?“ živo sa spýtal Hava.

„Nosil som ich až hen do Sambora, do Pre-

myšlu i do Drohobyča, ale nikto sa po nich nikde ani neobzre. A čo teraz robiť, čo počať, ani sám neviem “

„Ani ja,“ riekol Hava, „i moje čepce ležia.“

„Vidíme, že nás Boh celkom opustil!“ riekol starý, spustiť ruky.

„No, no, nehovorme tak. pán Starohorský,“ riekol vážne Hava, „tak sa nepatrí hovoriť. Poďme my radšej tuto do krčmy, vypijeme si po pohárik, zohrejeme sa trochu, veď je besná zima, a porozprávame si. Azda sa najde pre vás dáka rada.“

Starohorský rád išiel. Lúč nádeje vyjasnil jeho zachmúrené, ustarostené čelo.

„Viete vy čo, pán Starohorský,“ riekol Hava, keď sa trochu zohriali a vypili po pohárik, „máte mnoho tých čepcov hotových?“

„Celých päť kôp. Čepce ako zlato — a na čo sú mi?“

„A nikto ich nekupuje?“

„Veď vidíš sám, že nikto.“

„Dávno som vám to povedal. Nuž ale načo zbytočne hovoriť, teraz treba radiť. Koľko potrebujete na koňa?“

„Mnoho nie, len tak, čo by sme si kúpili dáku mršinu. Teraz je u nás veľká bieda o krm, za tridsať zlatých by sme koňa kúpili.“

„Tridsať zlatých! To sú peniaze, pán Starohorský! Nuž, viete, dám vám tridsať zlatých — za vaše čepce.“

„Ako to, za moje čepce?“

„Áno, za päť kôp.“

„Boj sa Boha, Hava!“ skríkol Starohorský, „veď sám materiál stál vyše dvadsať zlatých, a čo naša robota — —“

„Viem to, viem, ale nemôžem vám pomôcť. Len z dobrého srdca chcel som vám vypomôcť. Mám ešte čepce doma, a predsa kupujem, hoc viem, že na tom utratím. Päť kôp! Čo s takou hrbou mám robiť? Keď nechcete, nuž neidem sa vám natískať.“

Starohorský sa až striasol. Lúč nádeje, ktorý mu pred chvíľou zasvitnul, začal sa teraz tratiť v tme.

„Nie, nie, Hava,“ riekol srdečne a dotknul sa upracovanou rukou chudej ruky Havovej, „ja viem, že si dobrý človek, ale pre Boha, tridsať zlatých za päť kôp čepcov je málo. To je kus za desať krajciarov — za polovičku toho, čo tovar stojí.“

„Viem to, viem,“ riekol Hava, „ale nemôžem ináč, keď teraz ani za pol ceny sa čepcov nestraším.“

„Nuž, dočkáš trocha, a potom ich predáš s osohom.“

„Dočkáš!“ skríkol srdito Hava. „A či viete, čo

je to čakať? A vám je vari dobre čakať? Dočkajte vy, keď je vám tak dobre! Nazdáte sa, že ja shrňam groše, že som boháč, že mám dáky majetok, aby som mohol čakať? Ako môžem čakať? Ak dnes nemám peňazí, nuž musím hladom zomrieť, a nikto mi nepomôže. Pre mňa čakanie — to je smrť, ešte horšie ako pre vás!“

„No, no, Hava, nehnevaj sa,“ miernil ho starý, „nemyslel som to tak zle, to som iba tak povedal. Nech je teda po tvojom, čože robiť. Nemôžem sa dívať na biedu detí. Oh, Hava, keby si ty vedel, aké peklo je u nás doma od tej doby, čo nám kôň zdochol! Srdce to krája. Deti plačú, zať chodí ako bez hlavy, len že hlavou o múr nebije, nikde ani slova, žiadnej roboty doma. Ani keby sme dakoho do cintera odniesli, ani vtedy by nebolo tak smutno u nás.“

A dve slzy objavily sa v očiach Starohorského. Hava sa odvrátil, aby ich nevidel.

„Nuž tak,“ riekol o chvíľu, keď sa starý trochu uspokojil, „čo teda s tými čepcami? Či ich dáte za tridsať?“

„Čože máme robiť,“ riekol starý, „nech je tak. Ale vieš, Hava, nezabudni na nás. Daj nám zárobok, aby sme nesedeli bez roboty; bojím sa, že všetci zblaznieme od žiaľu.“

„Ale, Bože zachovaj, pán Starohorský, čo vám to len vliezlo do hlavy? Bože chráň od niečoho

takého! A teraz počujte, čo vám poviem. Zavoláme pisára, urobíme kontrakt na ten odpredaj, podpíšeme to pred svedkami u notára a ja vám dám hneď peniaze.“

„A na čo to — kontrakt, i notárovi ešte platíť? ... Či mi neveríš na slovo?“

„Nuž — veríš, neveríš, lepšie je mať istotu. A trovy ja všetky zaplatím, to je už moja vec.“

„Dobre teda, dobre, ako chceš.“

Hava vyhľadal pokútneho pisára — sedel tam tiež v krčme, a za pohárik napísal im kontrakt. Kým škriabal perom po papieri, Hava dal doniesť ešte pohár pre seba i pre starého, a ešte raz pospomínal celú smluvu.

„Ale tá robota pre vás teraz — hm, veru neviem, ako to spravíť,“ hovoril Hava. „Aá, dočkajme, viete čo urobíme? Pleťte z môjho materiálu.“

„Nuž, nám je to jedno.“

„Dám vám za prácu osem krajciarov od kusa.“

„Osem krajciarov, Hava? To je málo.“

„Myslím, že nie. No, počujte ďalej! Každý týždeň mi zrobíte tridsať kusov — to už musí byť, nech je trh na čepce dobrý alebo zlý. Tak zarobíte každý týždeň razom čisto dva zlaté štyridsať krajciarov. Málo je to, málo, ale uznajte, že je to lepšie ako nič. A nemusíte všetci iba čepce robiť. Jedna dcéra môže niečo šiť, druhá priať alebo iné, ako je to u vás vo zvyku. Akonáhle bude

lepší odbyť, bude aj práce aj zárobku viac. No, či chcete?“

Starík ovesil hlavu. Cítil, že Hava naňho vkladá jarmo, ale nevedel, ako sa pred ním uchrániť. Chvíľku váhal, ale na ošatok pristal.

„Nuž urobíme teraz aj na to kontrakt u notára.“

„Kontrakt? A jako to?“

„Tak, jednoducho; napíšeme, že sa ja na celý rok odo dneška zaväzujem dávať vám týždenne materiálu najmenej na tridsať čepcov, dla potreby aj viac, a zaplatiť vám za každý čepec osem krajciarov. O rok, ak budete chcieť, môžeme spolu obchodovať ďalej; ak nie, nuž nie. Nazdám sa, že to smelo môžete podpísať.“

A Staromestský aj podpísal. Hava si od radosti potajomky trel ruky. Obchod bol znamenitý. Odbyť čepcov mal dobre zaistený hore vo vrchoch, a pláca, na ktorú Starohorského takto prisilil, zaisťovala mu sto percent osohu.

Došiel teda pre starého Favla, ktorý ako tútor mal za neplnoletého Havu podpísať smluvu so Starohorským. Starý Favel až rukami zatliapkal a s uznaním povzbudil Havu, keď sa všetko od neho teraz dozvedel. Doteraz nemal o tomto jeho podnikaní ani tušenia, lebo Hava robil to všetko opatrne, potajomky.

Keď podpísali oba kontrakty a vyšli od notára,

Favel s netajeným obdivom pozrel na chudú postavu Havovu a na jeho tvár, ktorá vyjadrovala uspokojenie.

„Nie, nechcem ho preceňovať,“ šepkal si Favel, „ale z neho bude iste dačo veľkého! Za mojich časov veru takých chlapcov nebolo. A ešte mu je nie ani sedemnášť rokov! Čo bude robiť, až mu prejde dvadsať!...“

A Hava, vkladajúc opatrne do vrečka svojho kabáta vzácné písma, ktoré mu vydávaly úbohú rodinu na celý rok do rúk, šepkal si:

„Vďaka Bohu, vďaka Bohu! Aj to je dobré pre začiatok.“

Právo prasata.

Reč maloruského sedliaka *Hrievňaka*, povedaná na ľudovom shromaždení v Zbarači.

Počúvajte, priatelia, jaký som mal rozhovor so starým známym. Príde ku mne môj starý priateľ a známy ešte od mladých rokov, ktorého som už dávno nevidel. Keď sme sa pozdravili, pýtam sa ho:

„No, ako sa ti vodí, kmotor? Ako že sa máš?“

„Ďakovať Bohu, mám sa dobre, znamenite sa mi vodí,“ odpovedal.

„To je pekná novinka,“ — vravím — „som veľmi zvedavý, čomu hovoríš „dobre“ a „znamenite?““

„Čomu? Na to je ľahká odpoveď, veď to sám vieš.“

„Nie, nie, tak na krátko ma neodbiješ. Vravím ti, musíš mi dopodrobna povedať, čo sa ti tak dobrého prihodilo?“

„Ach, priateľko,“ vraví, „či je to nie dobré, čoho sme sa, Bohu vďaka, dožili? Pomysli si len: panštinu už nekonáme, pred zákonom sme všetci rovní, aj ústavné práva máme.“ — To všetko mi

povedal tak dúškom, že mu pri poslednom slove došiel dych.

„Áno, môj milý,“ vravím, „to sú ozaj pekné veci, o ktorých mi tu hovoríš, ale neslobodno sa im bližšie prizreť.“

„Prečo?“

„Preto, že tie veci púšťajú farbu, tak jako látky z továrne, a tá farba zostáva potom na prstoch.“

Môj známy nemohol tomu porozumeť, a preto vykladal som mu ďalej:

„Vidíš, priateľu, je docela správne, že nemusíme už konať panštinu. Ale či nechcel by si sa trochu lepšie rozpamätať, ako to bolo vtedy a jako to máme teraz?“

Priateľ nemohol si na to spomenúť tak ako treba, musel som mu teda svojou pamäťou vypomôcť.

„Nuž ako to bývalo za panštiny? Vtedy chodil každý deň pandúr po dedine od chalupy do chalupy, tíkol palicou na dvere, a kričal: „Hej, Jano, Paľo, Ďuro, hore, do roboty sa, lebo vás vybijem.“

„Áno, áno, vtedy to bolo tak“ — povedal priateľ a škrabal sa nevedomky na jednom mieste, na ktorom ho práve v tom okamžiku celkom nič nesvrbelo.

„A jako to máme teraz? Pandúr nechodí už s palicou od chalupy do chalupy po dedine, to je pravda. Ale čo robí sedliak? Poviem ti to, milý priateľu. Sedliak vstane zavčas rána sám od seba,

vezme kuriatko alebo pol kopy vajec, a ide k tomu istému pandúrovi — dnes ho volajú pán správca — predloží mu svoj dar a prosí ho na kolenách, aby mu dovolil na panských poliach robiť. Ak príde bez darov, pán správca vylepí mu jednu a dá mu veľkoduševne svobodu zomrieť hladom.“

Môj priateľ nenašiel odpovede na tieto slová, vzdychol len ťažko a kývnul hlavou.

„A že sme rovní pred zákonom, povedáš, milý priateľu? — pokračoval som ďalej. To je vari tiež pravda, ačkoľvek som to nikde nezbadal. Keď prídem k pánu okresnému sudcovi alebo k pánu slúžnemu, tu počuť ešte vždy ako pred rokom 1848.: „Počkaj, sedliak! Zostaň len vonku, sedliak! Ideš ho, sedliak!“ A keď som sa odvážil raz byť takým všetečným a odvolával som sa na svoju rovnosť pred zákonom, dostal som zaucho práve také rázne a dôkladné, ako za čias pandúrov. Ale ak naproti tomu príde do kancelárie zeman, árendátor alebo aj obyčajný krčmár, nedajú mu nikdy čakať vonku, ale podajú mu stoličku, a zaobchodia s ním celkom prívetive a láskave. Nuž takú rovnosť mali sme aj pred rokom 1848!“

„Ale vtedy bol dereš“ — ozval sa môj priateľ a škriabal sa opäť nevedomky na tom istom ne-svrblavom mieste.

„Veru tak, celkom správne,“ povedal som, „ale i dnes máme niečo, čo dereš vyváži a snáď aj

preváži. Nedávno môjho súseda, ktorý sa dal nahovoriť a išiel za obec do Viedne k cisárovi s deputáciou, slúžny za to posúdil na 50 zlatých pokuty. „Pán slúžny,“ povedal mu sused, „som chudobný človek. Ak som ozaj spáchal veľký zločin tým, že som sa žaloval pred cisárom na naše veľavážené krajinské voľby, nuž ochotne príjmem za to spravodlivý trest. Ale ani moja žena, ani moje deti nie sú spoluvinné na mojom zločine, teda ráčte potrestať len mňa a nie aj ich. Keď mi ukladáte takú pokutu, že musím na ňu predať poslednú kravu a k tomu ešte posledné prasa, trest postihne predsa viacej moju rodinu, než mňa samého. Prosím tedy, veľkomožný pán slúžny, či by ste mi nepreukázali veľkú milosť a nepremenili pokutu na dereš!? Som chválabohu zdravý a mocný chlap a 50 palíc vari vydržím, ale 50 zl. pokuty — to moje biedne hospodárstvo nevydrží.“ — Tak ten človek prosil slúžneho, ale márne. A teraz čaká exekúciu na celý majetok, bo ešte pokutu nezaplatil. Čo ty myslíš, priateľu milý, o tomto novom spôsobe dereša, ktorý miesto určitej časti tela postihne celého človeka a celú jeho rodinu?“

Priateľ zase nič nepovedal a opäť len ťažký vzdych bolo počuť.

„A ústavné práva máme tiež, oj, máme!“ — vravím mu ďalej po krátkom mlčaní. Sú veľmi krásne a znamenité. Videl si ich niekedy, kamarát?“

„Či som ich videl?“ divil sa. „Na papieri som ich videl, v knihe boly vytlačené.“

„Oj, nie tak, o papierovej ústave a slobode nie je reč!“ odvetil som, „ale o ústave skutočnej, ako vyzerá v živote. Videl si túto skutočnú, živú ústavu?“

„Akože ju môžem vidieť, veď žijeme v nej, cítime ju...“

„Áno tak, cítime ju, tak je to. Ale ja som ju videl na vlastné oči. Poviem ti, ako. Šiel som raz s dvoma synmi do Tarnopola na trh. Pred nami šiel tiež na voze neznámy sedliak so svojou ženou. Muž sedel vpredu, poháňal koňa, žena sedela vzadu na sedadle, a medzi oboma ležalo v slame veľké vykrmené prasa, dobre sviazané, ktoré chceli predať v meste, a vystrkovalo pokojne svoju veľkú hlavu. Približujeme sa k Tarnopolu, prechádzame cez mýto, a hľa, tu pri mýte sedí starší pán, drží holý nôž v ruke, a fajčí z fajky s veľmi dlhým pipasárom. Akonáhle uvidel voz s prasom, vyskočil a silne kričal:

„Sedliak, stoj!“

Sedliak zastal, a pán s nožom pristúpil k vozu.

„Čo to vezieš vo voze?“ — opýtal sa prísne pán.

„Prasa, pán veľkomožný!“ odpovedá sedliak pokorne.

„To vidím, že je to prasa, ale ako ho to vezieš? Či nevidíš, že úbohému zvieraťu od povrazu

celé nohy opuchly? Naničhodník, či nevieš, že je zakázané trápiť úbohé zvieratá?“

Pán priblížil sa s nožom k prasaťu, rozrezal tak chytro jeho povrazy, že až v horlivosti poranil prasaťu nohy.

„Marš na policiu, nech ťa náležite potrescú,“ kričal prísny pán a osvoboditeľ prasaťa.

Sedliak sedel naľakany, akoby ztŕpnutý vo voze. Oproboval poprosiť prísneho pána o milosť, ale ten bol neúprosný. Žena sedliakova bola však vtipnejšia, poznala, akej pomoci tu treba. Kým jej muž hovoril s prísny pánom, vyňala z náprsia červenú šatku, krútila ju chvíľku, vyňala z rožku sviazaných 20 krajciarov (iste dva dni ťažko pracovala a hladovala, kým si ich zarobila), vtisla ich prísnemu pánovi do ruky a pripojila svoje prosby ku prosbám mužovým. To účinkovalo. Prísny pán pomenáhle trocha zmäknul a povedal:

„Nuž pre tento raz zažmúrim oko a pustím ťa, ale zapamätaj si to na budúce!“

Kým tento výjav trval, prešiel som trocha so svojím vozom, ale zastal som, aby som videl, ako to skončí. Trvalo hodnú chvíľku, kým náš sedliak s prasaťom zase prešiel. Ale poriadok v jeho voze bol zcela iný, než predtým. Žena sedela vpredu a poháňala, muž sedel vzadu a oboma rukama objímal krk prasaťa. Ale prasa zbavené svojich pút stálo teraz rovno vo voze a obzeralo sa na všetky

strany, každú chvíľu nového predmetu sa ľakajúc, a pripravené bolo ku skoku. A netrvalo to dlho, keď prišla s hrmotom skvostná panská ekvipáža so štvorkou. Prasa sa veľmi zľaklo zvuku hrkaliek a plieskania bičom, strhlo sa a vyskočilo s voza. Sedliak, ktorý držal prasa okolo hrdla, bol slabší a tiež vypadol, a to tak nešťastne, že si tvár pokrvavil na žufáči, kdežto prasa dalo sa na útek. Len moji ľudia ho chytili a pomohli sedliakovi doviesť na trh za nohu. — Také je, priateľu, právo prasáťa. Ale to je ešte nie všetko.

Keď som sa vtedy vracal z Tarnopola, bolo už pozde poobede, ale dosť času, aby som do noci došiel domov. Dochádzal som k mýtu, u ktorého stále ešte sedel pán s holým nožom a pomaly fajčil si z fajky s dlhým čibukom. Obzrem sa okolo a vidím v diaľke na ceste dvoch chlapov v sedliackom kroji, ako sa odmeraným krokom približujú k mestu.

„No, tí boli akiste dlho pri vojsku,“ myslím si, „keď ešte i teraz, starí, prísne zachovávajú vojenský krok, a vykračujú ako v marši.“

Ale akonáhle sa trocha priblížili, vidím dačo čierneho za nimi a niečo jako špicatý ohnivý jazyk nad ich hlavami. Nebolo treba mozok príliš namáhať, aby som poznal, že je to žandár. A keď sa ešte väčšmi priblížili, počul som pri každom ich kroku pravidelné zarinčanie.

„Aha,“ myslel som si, „teraz rozumiem ich vojenský pochod a ich rovný krok! Sú k sebe priputnaní na rukách! Ale počkaj len, pán žandár! Kadenáhle prídeš k mýtu a pôjdeš s týmito ľuďmi tak bolestne k sebe priputnanými okolo prísneho pána s holým nožom, však zvieš, čo to znamená takto trápiť ľudí!“

A triasol som sa už v duchu, aby snáď prísny pán pri mýte z priveľkej horlivosti pri prerezávaní pút, ktoré tých nešťastníkov spojovaly, neporanil im tiež ruky, ako poranil nohy prasatu. Bol som aj zvedavý na to, ako zahriakne prísny pán previnilého žandára, a jako ho povedie na policiu. Ale veľmi som sa zadivil — nestalo sa nič takého. Oba sputnanci i žandár prešli pokojne mýtom popri prísnom pánovi. Prísny pán nielen že sa neosopil na žandára, ale ešte vstal a veľmi úctive sa mu poklonil. Náramne sklamaný odchádzal som domov.

„Teraz tedy vidíš, priateľu,“ končil som svoju reč, „ako vyzerá ústavné právo sedliakovo: obyčajnému prasatu musí závidieť.“

*

Dlhá búrka ťapkania nasledovala po tejto reči. Keď sa ťapkanie utíšilo, dodal ešte starý Hrievňák:

„Odpusťte, drahí, chcel som to vlastne povedať pri bode „Príčiny vysťahovalectva medzi našim ľudom,“ ale myslím, že to aj teraz prišlo v čas.“

Dvaja priatelia.

Udalosť z čias lapačky.

„Ej, sused, čože vám rozprávať o priateľstve!? Priatelia, kamaráti! Eh! Veru neviem, aký príklad by som vám ukázal, že na svete niet ani ozajstného priateľstva, ani ozajstných priateľov. Povedzte o mne, čo sa vám páči, posudzujte ma, ako len chcete, ja si vždy poviem svoje! Veď čože je priateľ? Či sa najde taký, čo by v biede pomohol, v nešťastí sa vás zastal? Hľa, ak chcete, poviem vám hneď takú historiú, aby ste videli, že nie je dobre spoliehať sa na priateľa.

Veď sami viete, v akom kamarátstve sme žili s Paľom Mrázom. Ani to ináč nemohlo byť. Obidvaja, však viete, boli sme šuhaji, akých sa málo v dedine najde. Ani prúty — mladí, vrtkí, smelí. Boh požehnal rodičom našim na majetku, a nám dal vôľu do roboty. Vyobliekali sme sa každú nedeľu, ako sa patrí, aby nám nebolo hanba ukázať sa medzi ľuďmi. A dievčatá! Ej, krútily že sa tie okolo nás, ba veru krútily! Tak ver', boli sme smelí chlapci a nie hocjakí. Kamarátili sme sa teda s Paľom až milá vec. Ak bolo treba ísť do hory

po drevo, ak do barín s puškami na kačice, ak na tanec — my vždy spolu a spolu. A nebolo medzi nami neshody a mrzutosti.“

„Semen,“ povie mi Paľo, „príd' mi zajtra skosiť trocha trávy, ty už máš pokosenú.“

„Nuž čo by som nešiel,“ povedám, „prídem vďačne.“

Druhý raz zas ja vravím: „Paľo, nemáš teraz inej roboty, poreparuj našu sieť a pôjdeme do Dniestru na ryby.“

„Dobre,“ povedá Paľo, vzal do roboty sieť, poreparoval ju a išli sme.

Naša dedina je pri Dniestru, a ja i Paľo veľmi radi sme lapali ryby. I zruční sme k tomu boli. Keď sme vyšli so sieťou alebo so sakmi, nachytali sme rýb až radosť.

Tak teda sme žili s Paľom ako bratia. Neraz sa tomu ľudia divili. „Ako že sa môžu tak shodnúť?“ vraveli, „veď je to ako oheň s vodou.“

Ja, veď viete, som od náture povoľný, a Paľo prudký ako iskra. Ale načo dlho rozkladať, spriatelili sme sa a dobre, shodli sme sa vždy.

Keby bola taká shoda pri rychtárskej volbe, iste by nebolo pri nej toľko hurhaju, ako býva.

Ej, časy, mladé časy! Boly by ste rajom pre každého šuhaja, keby nebolo tej nedobrej myšlienky: asentýrka! Teraz, moji zlatí, je to ešte tak, tak. Vezmú ťa k vojsku, nuž čo robiť, ale aspoň

fa tam trochu považujú za človeka a nezaobchodia s tebou ako s hovädom. Pravda, aj dnes ešte každý dostane svoje, kým sa tomu cviku naučí, ale kde je to podobné tomu, čo bývalo! Ani prirovnať! Nuž ale veď i starí hovoria: nenaučí sa pes plávať, kým mu do uší vody nenatečie. Ale teraz ani tie rekrutačky nie sú také zlé, ako bývaly. Ideš raz, druhý raz, tretí raz; nevezmú ňu, nuž si už voľný, môžeš sa ženiť alebo žiť si ďalej po starom. Ale za starých časov nešlo to všetko tak jednoducho. Boh vás chráň pred takým niečim. Prv popisovali rekrútov páni v kaštieli, a zavolali k asentírke koho sa im páčilo; nič sa nespytovali, či si už tam bol tri razy, päťkrát alebo aj pätnásťkrát. A tak žil každý i desať, i pätnásť rokov stále v strachu... Veď, myslel som si, nech by ma aj chytili a postavili pod mieru! Ale musím poznamenať, že aj asentýrka sa prv ináč robila. Lapačka to bola. Parobci nechodili sami do mesta vo svojom okrese, nie tak ako dnes, ale keď komisia prišla, každý utekal a skrýval sa, kde len mohol, a úrady so žandármi ich stíhaly, a v úkrytoch lapaly. Zle bolo vtedy!

Bolo to, dobre sa na to pamätám, práve vo fašiangy. Po dedine rozšíril sa odrazu chýr, že sme zapísaní k odvodu. Bože, srdce sa mi stislo, keď som to počul! A môj Paľo až stápol celý, keď to počul, môj úprimný Paľo.

„Nečakajme, Semen,“ povedá mi, „až bude zle, ale ujdime hneď!“

„Ujdime!“ vravím aj ja, a bez rozmýšľania bežal som domov vypraviť sa na cestu. Otec, mať a celá rodina, keď počuli, čo sa robí, zbládli od ľaku a sosmutneli od ľútosti.

„Syn môj, synak môj!“ zaplakala mať, „jediného ťa mám na svete, ako oko v hlave ťa opatrujem, a tí zlí ľudia chcú ťa vziať a vyrvať mi jedinú potechu!?“

„Neplač, stará,“ riekol otec, hoc mal sám slzy v očiach, „nezdržuj ho, nech len ide, azda ho Boh ochráni pred ťažkým osudom! Hotuj sa, hotuj! Odober sa od matere a od sestier, pôjdeme, odprevadím ťa za dedinu!“

Vypravil som sa, odobral som sa od najmilších; mať zamdlela, keď som vyšiel z domu.

„Semen, Semen, vráť sa!“ vykrikla.

Vrátil som sa.

„Nech ťa ešte raz vidím, syn môj, duša moja! Veď možno teraz posledný raz na teba pozerám!“

„Upokojte sa, mamička, Boh je dobrý!“ riekol som a hlas sa mi triasol; objal som ustarostenú mať, a srdce mi malo puknúť od žiaľu.

Išli sme s otcom zahradami popri Dniestru. Tam už ma čakal Paľo. Otec nás prežehnal, dal nám rady na cestu, ako sa máme držať a kde sú najlepšie úkryty; odobrali sme sa od neho a išli.

Oj, nachodí sa človek do jari, veru nachodí. Bože jediný, iba ty sám vieš, čo sme vytrpeli. Utekáme a čujeme cestou tu v tej, tu v inej dedine, že sú tam žandári, že hľadajú ubehlíkov, a že toho a toho už lapili. Nás Boh ešte chránil od nešťastia. Držali sme sa stále okolia Dniestru, — barín a močarísk.

A tu raz nám vravia v jednej dedine:

„Ujdite do polí, žandári prekutávajú bariny z dvoch strán, chytia vás ako ryby do saka.“

Osude nešťastný, kdeže sa teraz máme po-dieť!? O úkryte v dedine ani myseľ; a utekať do polí — to by bolo vliezť náročky žandárom do rúk; veď polia sú holé, nikde ani horičky, ani potoka, ani krovísk; a tí tam prijdú na nás ako amen v otčenáši, veď by sme museli alebo mať zajačie nohy alebo skryť sa v myšacej diere.

„Paľo, teraz už tu príde na nás pohroma,“ povedám a opustím ruky. „Nespali sme už tri noci, ustatí sme, dotlčení, len len že dýchame. Nevládzem sa pohnúť, nie to ešte v poliach bežať!“

„Vieš čo? — riekol o chvíľku Paľo, „poď za mnou!“

„Kam?“

„Nespytuj sa a poď, ak tu nechceš zhynúť ako červená myš.“ Znal som prudkú náтуру Paľovu, a preto nevravím ani slova, napínam posledné sily a idem. Cestou si myslím: Bože môj, a toto mi je

priateľ!? Védie ma — a ja neviem kam, ani slovom nepoteší, ani neporadí. Ach, svete zlý, osude nešťastný!

Pravda, od tej doby neraz Paľo pri mne stál v ťažkej chvíli a pomáhal mi, nedbajúc, že sám sa tým vydáva do nebezpečia; nuž ale ani ja som ho v ničom neopustil — počúval som ho ako otca.

Ani teraz som sa nespieral a vliekol som sa za ním. Idem, uvažujem, a ťahám za sebou ustáté nohy cez dedinu, kadiaľ ma Paľo vedie.

„Hop!“ riekol Paľo a zastal pred biednou chalupou na samom konci dediny, „tu si odpočineme.“

„Tu? a odpočinuť!?“ skríkol som. „Paľo, čo sa s tebou porobilo? Veď je to domec konča dediny; okolo je pusto a prázdno ako v poli, tu nás najdú a chytia ako vrabce do riečice.“

„Tu si musíme oddýchnuť!“ riekol znova Paľo strmo a vzdorovite „Nevládzem ísť ďalej!“

„Ale človeče, pre Boha!“ skríknem, „veď sám lezieš do pasce! Čo sa len s tebou robí? Či si s rozumu sišiel, či ako? Ja tu nezostanem ani za svet!“

„A ja sa odtiaľ nehnem!“ riekol Paľo tvrdo a vnišiel dnu.

„Bože môj jediný — a toto je priateľ, to je úprimný kamarát! Chce zahubiť mňa i seba! A nedá si povedať za nič na svete! Opre sa ako cap

rohami! Kriste Pane, chráň ma od zlého a od takého priateľa.“

„A čo teraz tu?“ vravím sám ku sebe. „Už je po nás. Mám utekať ďalej? Eh, myslím si znova, mám ja skapať inde a Paľo tiež inde? Nech nás pohroma zastihne naraz!“ — A išiel som do chalupy za ním.

„Nuž už si si to rozmyslel, chytil si sa rozumu?“ spytuje sa Paľo posmešne. Bože, ešte aj posmechy zo mňa robil!

Chalupa, do ktorej sme vnišli, bola polorozpadlá búda z válkov; býval tu starý, slepý žobrák. Býval tu časom v lete, chodiac medzitým celé týždne po žobraní. V zime býval v dedine. Teraz ho tu nebolo. Chalupa bola zatvorená závorou, ale Paľo ju palicou odstrčil. V izbe nebolo nič, iba niekoľko žobráckych palíc, poplátané kapsy, dve či tri čiapky, z niekoľkých kusov pozošívané, a niekoľko iných handár.

Keď som na to pozeral, čudoval som sa, prečo Paľo je taký vytešený a behá od radosti po izbe ako blázon.

„Ej, Semen,“ povedá mi, „ty si zatvoril dvere závorou. Otvor, je tu akosi dusno!“

„Bože môj dobrý, ten človek sa zblaznel!“ myslím si.

„Otvor dvere, celkom otvor, čuješ!?“ skríkol na mňa.

Čo robíš? Počúvnul som teda.

„Sobleč sa a ľahni si, môžeš sa vyspať! Ja budem strážiť.“

Strápol som pri tých slovách, vypľasť som oči, nevediac, čo sa so mnou robí.

„Čuješ, ha, vyzleč sa a spi! Až bude treba, zobudím ťa.“

Bodlo ma pri tých slovách u srdca. Slzy zasvietily mi v očiach.

„Paľo!“ povedám s plačom, „čo sa to s tebou stalo? Či už nemáš lásky v srdci? Či si zabudol, že máš rodičov, či už si zabudol, že nás žandári hľadajú? Pre Boha, čo robíš!? Nenič mňa aj seba! Veď ešte nedávno boli sme priateľmi, milovali sme sa úprimne, ako rodní bratia. Pre akú vinu ma chceš zahubiť, zbaviť mladých liet?“

Nuž či myslíte, že sa tieto slová Paľa dotkli? Ani čo by hrach na múr hodil. Obrátil sa odo mňa akoby nebol ani človekom a uškrnul sa.

„Ha, ha, ha! Ale si mi za vífúz!“ smial sa.

To máte úprimného priateľa! A spoľahnite sa na takého človeka. Ale počúvajte, aký ešte žart si so mnou spravil:

„Semen,“ povedá Paľo trochu ľúbeznejšie, „Semen, brat môj, myslíš, že ťa neľúbim, že by som za teba nedal život? Či si zabudnul, že sme obaja na rovnakej ceste? Nemysli si, že sa mne v hlave poplietlo, že ťa chcem zahubiť. Rob len to, čo ti

ja poviem, a uvidíš, že sa z toho nebezpečenstva vytiahneme!“

Tieto slová ma trochu utíšily a napokon, čo robiť? Sobliekol som sa, ustlal na zemi a ľahol som si. Ale nedaj bože zaspáť! Triasol som sa na celom tele, ani ryba v mreži. Komu že by sa chcelo spať v takom nešťastí?

Paľo si neľahol. Chodil v izbe od uhľa k uhľu. Čo smýšľal, Boh vie, ja som si nič nedomyslel.

„Semen,“ povedá potom Paľo, keď videl, že nemôžem zaspáť, „tu máš, napi sa!“

A podal mi dosť veľký pohárik pálenky. Mal jej plný kulač v kapse. Pohárik našiel niekde v izbe.

Vypil som si. Trúnok bol silný, akési milé teplo ma objalo, ustatosť ma premáhala, a o chvíľu som zaspal snom tvrdým ako skala.

Neviem, ako dlho som spal, zobudil ma iba hlas Paľov, ktorý zkrátka na mňa vykrikol:

„Semen, hore sa, idú žandári!“

Posledné slovo ma prebudilo.

„Kde, kde?“ pýtam sa vyskočiac.

„Nepýtaj sa a rob, čo ti kážem.“

„Čo mám robiť?“

„Zavri oči a neotváraj ich, keby neviem čo okolo teba sa dialo! Pamätaj si to!“

„Dobre, dobre.“

„A teraz vezmi toto do ruky!“

Vzal som. Bol to kúštik motúziky alebo tkanice.

„Dobre to drž!“

Stisnul som motúz v ruke.

„A teraz hybaj za mnou!“

Vyšli sme. Cestou počujem akýsi krik, plač, ručanie dobytky a brechot psov; pod nohami blato. Kráčame dedinou, ako sa mi zdá.

„Paľo, preboha, kam ma vedieš?“

„Čuš, bojko, žandári idú!“ pošeptal mi ostrým hlasom. Zomieral som strachom.

„Teraz iste zahynieme,“ myslím si. Padni oko, alebo zub.

Ideme ďalej, kolená sa mi trasú.

V tom počujem:

„Hej, odkiaľ že prichádzate, starci?“ pýta sa akýsi ostrý, prísny hlas.

„Iste žandári,“ myslím si. Bože, smiluj sa nad našimi hriešnymi dušami! Čudujem sa len, že nás volá starcami.

Tichý, chvejúci hlas starca sa ozýva popri mne.

„Z širokého sveta, pánko môj radostný! Sme starci, rodní bratia! Kúpali sme sa a potápäli v rieke, keď som ho podplával, oči som mu vykľal neborákovi. A keď ztratil oči, chodí teraz slepý za mnou.“

„Cha, cha, cha!“ zasmialo sa niekoľko hlasov.

Bože môj, koľko že ich tu môže byť!? A prečo nás nechytajú, neviažú, ani slovom sa nepýtajú?

„A kde bývate, tuláci?“ spýtal sa zas prísny hlas, ale už polovic so smiechom.

„Ďaleko, pán môj, ďaleko, za desiatou horou, za desiatou riekou. Chalupa naša z chrastia nad vodou sa shýňa, strecha z líšťa červenej repy, zástrčka z lyka...“

Zase smiech vôkol, my stojíme na mieste akoby nič sa nestalo. Trasiem sa a držím sa povrázku, oči otvoriť nesmiem. Myslím si, nech sa robí čokoľvek, aspoň uvidím, ako sa to skončí.

„Aký si ty huncút!“ zasmial sa prísny hlas. „Ale poďmeže už! Zdá sa mi, že v tej búde za dedinou podarí sa nám dákeho vtáka lapiť.“

Počul som, ako sa žandári смеjú a odchodia. Zmeravený stojím, nevediac, kde som.

„Nuž poď, môj brat slepý!“ ozval sa trasľavý, starecký hlas popri mne, „poďme ta, kde vietor sviští; na vietor sa položíme, vetrom sa obtúlime, vietor pod hlavu položíme a teplučko zaspíme.“

„Huncút aj so svojimi povedačkami!“ ozvalo sa ešte z ďaleka.

Paľo trhnul povrázkom. Išiel som za ním, vždy ešte nevediac, či je to všetko sen, či skutočnosť. Išli sme tak bez slova ešte dlhý čas.

„Otvor oči, slepé mača!“ ozval sa Paľo.

Otvorím teda oči. Hustá hmla rozložená bola nad poliami, pred nami v diaľke šedivela sa de-

dina, dym z komínov vznášal sa nad nízkymi, šindlovými strechami.

„No, či Ťa žandári zjedli?“ spýtal sa Paľo a smial sa.

Neodpovedal som ani slovom, nevedel som sa spamätať z toho všetkého, čo minulo.

„Kamarát, vidíš, že som Ťa nevtiahol do záhuby?“ riekol ticho Paľo.

Pozrel som teraz prvý raz na Paľu. Čo to? Predo mnou stál otrhaný, shrbený žobrák.

„V mene otca i syna — čo sa to s tebou stalo?“

„To isté, čo aj s tebou,“ riekol.

„So mnou? Ako to?“

„Pozri len do vody, a uvidíš sa tam!“ odpovedal trasľavým, stareckým hlasom.

Neďaleko bola široká kaluž, nahnul som sa nad vodu. Eh, zmizni, mátoha! Keby som nevedel, že ja som ja — nepoznal by som sa. Starec, starec, a keby si si aj oči vyhľadel, Semena nepoznáš. Obvešaný kapsami, s dlhou palicou v ruke, so strakatou čiapkou na hlave, vyzeral som ozaj ako žobrák; a tak vyzeral i Paľo. Preto teda mi kázal spať v žobrákovej chalupe. Nuž teraz všetko rozumiem!

Tak teda, ako vidíte, unikli sme nešťastiu. Ale nazdáte sa, že sa tým trampoty skončili? Ale čo by! Prekutávanie trvalo ďalej, a my prebehúvali

sme sem i ta, vždy v okolí Dniestru. Až konečne čujeme, čo si ľudia vravia :

„Už sa skoro tie preháňačky skončia; žandárske hlídky začínajú odchodiť, je ich tu vždy menej.“

„Vďaka ti, Bože môj!“ myslím si; „teraz už sme vari zachránení. Teraz len dostať sa akosi domov. Rad, Paľo, veď Paľo!“

Paľo vedie. Vracali sme sa pomaly odľahlými cestami — opatrne, aby sme nepadli žandárom do rúk. Prišli sme už dosť blízko k našej dedine — ešte hodinu, nie viac, a potom...

Kto by sa bol nazdal, že tu práve na moste stihne nás nešťastie, ktorému sme sa už temer cez polroka vyhýbali!

A predsa sa to stalo, a tomu bol Paľo na vine.

Na druhý deň sedeli sme už v barinách, bo dozvedeli sme sa, že žandári sú v našej dedine. Pred večerom mi Paľo povedá:

„Vieš ty čo, Semen, bolí ma noha; mohol by si vari ty opatrne zájsť do dediny spýtať sa, čo nového a doniesť niečo jesť.“

Dobre. Ale keď som vyšiel z trstiny, vidím, že tu žandári chodia po poliach. Strápol som. Pre Krista, už ma zbadali! Ej, ak nevezmem nohy na plecía a neobrátim sa ta, odkiaľ som prišiel, zle bude! Hybaj teda nazad, čo mi para stačila. Ale bohužiaľ bolo už neskoro. Ozaj ma zbadali, a pustili sa za mnou. Pamätám sa iba na to, že boli štyria.

Kadiaľ som utekal, neviem a nepamätám sa; len to viem, že celý mokrý, otrhaný, zakrvavený padol som pred Paľom ako bez ducha. Paľo hneď pochopil, čo je.

„Hore sa“, skríkol na mňa, „skoč pod most!“

Nedaleko stál široký most nad riekou. Pod ním bol známy úkryt. Sobral som posledné sily a vstal som.

„A čo bude s tebou?“

„Ja už si dám rady, utekaj!“

Skočil som pod most, a Paľo zostal v šašine. Doteraz neviem, čo si Paľo vtedy vymyslel, aby ušiel zo žandárskych pazúrov. O chvíľu som sedel bezpečne skrytý pod mostom, trasúc sa na celom tele. Sedím a sedím. O chvíľu ma i strach prešiel, vyzerám, načúvam, čo sa stane s Paľom. Nič nebolo počuť, iba šum rieky a narážanie vln o piliere mostu.

Zrazu zatemnilo sa mi v očiach, duša vo mne zamrela; pozerám a vidím: to je Paľo, zmáčaný, zamazaný na hlave blatom; mokré háby samý zdrap, plné hnilého líšťa a zelenej vodnej trávy. Chcel sa akiste skryť v bahne, ale nepodarilo sa, našli ho a chytili.

„Vďaka Bohu, že aspoň mne sa podarilo ujsť,“ pomyslel som si, a pričupil som sa medzi brvná a sedím ticho, temer ani nedýcham.

Ej, ej, priateľ, priateľ! Čujte len, čo si vymy-

slel môj druh, a čo ma tiež zahubilo a vydalo žandárom do rúk. Načúvam, z ďaleka počuť kroky. Práve prišli na most. Ticho. Načúvam, zatajujem dych v prsiach.

Ktosi spieva, ani čo by mňa upozorňoval. Počúvam pozornejšie — to je hlas Paľov. Ide a spieva si zdlha a smútne:

„Oj, Semen môj, Semen, kamarát môj zlatý,
keďže teraz do dediny domov vrátiš sa ty,
pozdravuj mi všetkých, otca i matku,
keď na vojne budem slúžiť v modrom kabátiku — —“

„Dobre, dobre!“ zakričal som mu pod mostom, dojatý Paľovým smutným spevom.

A bol koniec. O chvíľu bol som na moste, dvaja žandári ma chytili a držali, tretí dával mi na ruky retiazky. Pohnul som nohou — poviazaná.

A vy môžete vraveť niečo o priateľstve? Vidíte, ako to bolo so mnou a s Paľom.

Pozrel som naňho. Stál zasmušilý, mokrý, mlčal a triasol za zimou. Iba raz na mňa pozrel, v očiach zasvitly mu jasné slzy...

Na druhý deň ostrihali nám hlavy. Boli sme vojakmi.

— — — — —
Ej, priateľstvo, kamarátstvo! Nezabudnem ja veru na ne do smrti. Horké naučenie mi dalo, a tak vyšly na vnivoč moje mladé letá.

Dobrý zárobok.

Som chudobný človek. Poľa nemám ani kúštik, iba domček, a ten je starý. A je tu žena a dve deti, zdravé sú, treba z niečoho žiť, pretĺkať sa akosi na tom svete: Mám dvoch chlapcov — jednému je štrnásť, druhému dvanásť rokov — pasú u dobrých ľudí a za to majú chovu a také také háby. A žena pradiť, tiež čosi zarobí. Nuž a ja — aký že mám zárobok? Zájdem si dakde do hôrky, narežem brezových halúz a cez týždeň robím metly; v pondelok vezmeme so ženou každý viazanicu na chrbát a ideme do Drohobyča na trh. Veľký ošoh z toho nie je, pravda, po troch alebo po štyroch krajciarochoch za metlu, a keď zaplatíš pánom za haluze, veru ti málo zostane. Ale čo robiť? Treba zarábať a prebíjať sa životom, ako sa dá.

A jaká je tá naša chova? Polievka a kapusta, dakedy tie halušky a chlebič, ako kedy: raz ražný, raz jačmený a raz ovsený, aj za to Bohu vďaka.

Ešte keď je leto, to je iba polovica biedy. Človek dačo zarobí u bohatšieho; tu strážiš včely v sade, tam pomôžeš pri sene, pri žatve, a keď

nič, ideš s vrecom k rieke a chytíš dáku rybu alebo na svite nasbieraš húb — nuž a toho všetkého v zime nieto. Čo dostaneš od ľudí za robotu, tým sa ako-tak obživíme, a nieraz i hladu zakúsime. Nuž, tak ako chudobní.

A vidíte, ešte sa našiel dobrý človek, ktorý nám závidel náš blahobyť. Pravda: je ti pridobre, starý, stučnieš, zmaškrtníš sa, rozmaznáš. Takto ti treba. A veru mi nadelil, Bože chráň a zavaruj!

Počúvajte, ako to bolo.

Idem raz cez mesto, metly nesiem vo viazanici na chrbte, idem a obzerám sa, či dakto na mňa nezakýva, alebo či židovka nezakričí: Ej, ej, po čom sú tie metly? A okolo mňa mrví sa sveta — nuž ako o jarmaku. Obzerám sa a vidím, že ide za mnou akýsi pánik, krivý, hlavatý ako sova a oči má také nedobré — ako žaba. Ide a vždy len na mňa pokukuje. Zastal som, myslím si, že vari dačo odomňa chce, ale horkýže! Zastal tiež a pozerá na druhú stranu, ani čo by ma nevidel. Idem ďalej, a on zase za mnou. Bolo mi akosi nevoľno. „Abyže Ťa!“ myslím si, „čože to je?“ A tu židovka kričí s druhej strany:

„Po čom sú tie metly?“

„Po päť,“ povedám jej.

„Ale čo by! Tri vám dám.“

„Dajte štyri!“

„Nie, tri.“

„Nie, štyri, štyri.

Zjednali sme to na tri i pol krajciara. Shodil som viazanicu s chrbta, rozväzujem ju a dávam židovke metlu — a tu krivý pánik stojí za mnou.

„Ako predávajúte tie metličky?“

„Po piatich krajciarochoch. Dobré metly, kúpte si jednu.“

Vzal jednu a obzerá.

„Veru, veru“, povedá, „to je pravda, dobré sú. A zkadiaľ že ste?“

„Z Jablonky.“

„Tak, tak, z Jablonky. A často predávajúte metly?“

„Nie, často nie. Tak raz za týždeň, v pondelok.“

„Hej, hej, každý pondelok. A koľko že ich predáte v pondelok?“

„Nuž, kedy ako, dakedy ja aj žena predáme všetky, čo donesieme, a dakedy nie.“

„Hm, tak vy aj so ženou! A či každý donesiete takú viazanicu?“

„Áno, prosím pekne, dakedy takú, inokedy aj väčšiu.“

„Tak, tak! A koľko metiel môžete spraviť za týždeň?“

„To, prosím, dľa potreby. V lete sa ich predá menej, nuž ich aj menej robím. V jaseňi a v zime lepšie sa minú.“

„Pravda, pravda! Viete, ja som dodávateľ cisárskych majetkov, a potrebujem mnoho takých

metiel, asi tak sto. Či by ste mi ich mohli zrobiť do týždňa sto?“

Rozmýšľal som trocha a povedám: Nuž, prečo nie, zrobím. A kam ich mám pánovi zaniest?“

„Sem, sem,“ povedá mi a ukazuje na jeden dom. „Ale zapamätajte si a prineste ich iste. Hneď vám aj zaplatím. A po koľko že krajciaroch budú, po koľko?“

„To už, keď ich pán vezmú toľko odrazu, nuž spustím, po štyroch.“

„Nie, nie, nie, netreba, nespúšťajte. Zaplatím aj po päť.“

„Ďakujem, daj Boh zdravia!“

„Nuž s Bohom. A nezabudnite, prídte o týždeň!“

A s tým sa kamsi odpratal, a ja som zostal sám. „Je to“, myslím si, „dáky dobrý človek. ani sa nejedná, ani nedovolí, aby som spustil, a — toľko metiel! Veď to bude celá piatka, Bože môj! A ja, Boh ma netrestaj, už som mal o ňom takú zlú mienku, keď išiel za mnou. Nech mu to Boh vynahradí. Predsa sa mi raz pritrafil dobrý zárobček!“

Hneď som sa vybral za ženou. Predali sme svoj tovar a či nepredali, nakúpili sme soli a čo bolo treba, a hybaj domov. Povedám žene, že tak a tak, dobrý zárobok je tu, bude aj na daň a ešte zvýši na dáke tie háby na zimu. A ona sama tiež radí:

„Musíme sa obaja do toho chytiť, veď to sám do týždňa nesvládzeš. Odložím radšej inú robotu.“

„Dobre.“ Tak sme si povedali, a temer sme domov bežali, viete, aby sme nezmeškali.

Ešte v ten deň sme sa do toho pustili ako do halušiek. Halúz sme nanosili plný pitvor — v izbe je ako vo fabrike. Ja odrezujem halúzky, žena drhne listie, až sa jej koža na dlaniach derie, a ja potom silnejší koniec pristruhujem nožíkom, skladám ich, viažem, držadlá prirezúvam a strúham — práca len kypí. Kým prišla nedeľa, bola celá stovka metiel hotová vo viazaniciach po dvadsaťpäť kusov. A tak sú pripravené, že každý vezme dve na seba; cez plece povraz a jedna viazanica visí na prsiach, druhá na chrbte — a hybaj do mesta. Horúčosť bola taká až strach. Pot z nás cícerkom tečie, v hrdle nám vyschlo, ale čože robiť, zárobok je zárobok!

Prichodíme do mesta a všetci židia na nás pozerajú — nevideli ešte niesť také veľké viazanice.

„Počúvajte, ej,“ kričí na nás ktosi, „kde ste predali koňa, že sami nesiete celý voz prútov?“

„Ľaľa,“ posmievajú sa druhí, „a od koho ste kúpili tú brezovú hôrku? To už teda nesiete so ženou celú horičku na predaj? Čo za ňu chcete?“

A my nič. Ledva dýchame i ideme, až nám oči z hlavy vyliezajú. S božou pomocou sme sa predsa len dovliekli k tomu domu, kde nám pán

kázal čakať. Prišli sme ku schodom, shodili sme farchu na zem a sami padli sme na viazanice ako neživí a oddychujeme — len len že jazyk nevyplazujeme. Nikoho tu nieto; no o chvíľu zaškripi oblok, a náš pán z neho vykukne:

„Aha“, povedá, „to vy ste, človečik?“

„Áno, prosím pekne, to som ja s metlami.“

„Dobre, dobre, hneď k vám sídem.“

Zatvoril oblok. Čakáme. Neide. Konečne prišiel.

„Nuž ako, priniesli ste metly?“

„Áno, prosím, ako ste ráčili rozkázať.“

„Tak, tak, to je dobre. Ale, viete, teraz ich ešte nepotrebujem, vezmite si ich, nechte ich ešte za čas pri sebe, alebo ich môžete predať... Až mi budú treba, nuž vám odkážem. A tu máte kvitanciu, ukážte ju rychtárovi, ten už vám povie, čo máte robiť.“

„Nuž, a to ako?“ — spytujem sa. „Veď pán ich kázal robiť, a teraz ich neberie...“

„Nie, neberiem,“ povedá mi mierno, „lebo ich teraz nepotrebujem. Ale nebojte sa nič, nezabudnem na vás. Tu je tá kvitancia, vezmite si!“

„Načo je nám vaša kvitancia? Čo s ňou budem robiť?“

„Vezmite len, vezmite“, povedá. „Nuž ale, ak nechcete, tiež dobre. A teraz s Bohom si chodte!“

Chcel som už, nech pravdu poviem, dákym slovom sa mu vzopreť, ale on sa zvrtnul a hybaj

nazad do domu. Zostali sme ako obarení. A potom, čo sme mali robiť, sobrali sme metly a išli sme do trhu, aspoň dačo z nich odpredať.

Asi tak o týždeň zavolá ma k sebe náš rychtár.

„Čo to bude za čertovina,“ myslím si.

Prídem, a starosta sa usmeje a povedá mi:

„Tak teda, súsed Pánek, máš veru dobrodincu.“

„Akého dobrodincu“, spýtam sa a čudujem sa.

„Hľa, akého, tu je!“ a vytiahol papier, ten istý, čo mi vtedy dával pán v meste. Rozložil ho a začal z neho čítať. Nič som z toho nerozumel, iba to, že tam bolo moje meno.

„A čože sa tam o mne píše?“ hovorím.

„Povedá sa tu, súsed, že si veľiký boháč, že predávaš sto metiel týždenne, peniaze shrňaš, a preto kážú ti dať túto pijavicu.“

„Akú?“ — spytujem sa a vlastným ušiam neverím.

„Hárok veru.“

„Hárok? Aký, pre koho?“

„Eh, súsed, nerob sa hlúpym, keď to dobre vieš! Veď to nie je pre mňa, ale pre teba! Máš platiť okrem domovej dane ešte aj daň zárobkovú — päť zlatých na rok.“

„Päť zlatých! Pre Boha! A za čo?“

„Za metly! Čuješ, že pán daňový komisár napísal to na hárok a povedá, že predávaš sto metiel týždenne.“

Zostal som ako — ako Lotova žena, ako sa vraví, ako stíp. Tak, ani čo by som sa ľulku najedol.

„Pán rychtár,“ ozvem sa o chvíľu, ja veru nebudem platiť.“

„To musíš!“

„Nie, a nebudem! Čo mi urobíte? Čože skryje nahý pod pazuchu? Veď predsa viete, že na metlách zarobím sotva päť zlatých za celý rok.“

„Čo mám vedieť? Pán komisár to musí lepšie vedieť, ten je od toho,“ vraví mi rychtár. „Ja mám vybrať daň a do inšieho ma nič. Ak nezaplatíš, pošlem na teba exekútora.“

„Hej, trebárs aj hneď. U mňa exkútor prv zdochne, ako dačo najde.“

„Nuž, tak ti teda predáme chalupu a riad, a choďte si potom, kam chcete. Štátne peniaze ne-smú sa ztratiť.“

Zjačal som, ani čo by ma rezali.

„Nuž vidíš,“ hovorí rychtár. „Tak teda čo, či budeš platiť?“

„Budem,“ vravím a myslím si pri tom svoje.

Prešli tri roky. Neplatil som ani krajciar. Keď išla exekúcia, skryli sme sa so ženou do vrbin ako pred Tatármi a chalupu sme zavreli. Exekútori prišli, zakliali a tiahli ďalej. Dva razy sa chceli mocou vlámať do domu, ale zakaždým ich dobrí ľudia uprosili.

Ale na štvrtý rok to všetko prestalo. Ani prosby, ani plač nepomohol. Nasbieralo sa toho platenia asi na dvadsať zlatých. Z mesta naložili, aby som hneď peniaze doniesol; ak nie, že mi domec predajú.

Neutekal som už. Vidím, že to nič nepomôže. A čo? Ustálili licitáciu a ocenili môj majetok na — dvadsať zlatých. Prichodí ten deň, bubnujú, svolávajú kupcov. Kto dá viac? Eh, veď nikto nedáva ani toľko. Teda: desať, dvanásť... Horko-ľazko dotiahli to na pätnásť zlatých a za to aj predali moje bývanie.

A ja som sa obrátil k rychtárovi a hovorím:

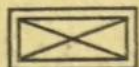
„Vidíte, ako obišli. Nevravel som vám, že nahého ľazko obrať?“

A rychtár ku mne:

„Aby že ťa kozol vzal, sused, že si si tak postavil hlavu!“

Náš domec kúpil kupec Jojna na chliev pre teľce, a ja so starou, ako vidíte, sme teraz želiari. Nuž ale vidíte? Také sú u nás úrady!

Žijeme po starom, kým nás Boh k sebe nepovolá. Žena pradiť, chlapci pasú ľuďom statok a ja robím metly a prebívam sa tak tak životom — bez hádku.

Historia mojej sečkovice.

Ani by ste neverili, ako sa mi už sprotivilo rezať sečku na obyčajnej ručnej rezačke. Keď prichodí zima, človek sa veru viac bojí tej hlúpej sečky, ako v lete žatvy. Protivná vec; veď veru akonáhle sa začne brieždiť, už aby si išiel do humna. Mrzne až treští, a ty aby si opatroval lampáš, aby sa nestalo dáke nešťastie, aby si každú minútku naprával rezačku; der sa a ťahaj i tiskaj, až ti bude v klboch prašťať, a narobíš sečky toľko, že je to sotva dosť pre koňa na deň, o rožnom statku ani nehovoriac.

A keď mi chlapci podrástli, nová bieda. Narobí sa to cez celý boží deň, natrápi, kdeže by sa niektorému chcelo pribaviť sa pri sečke. Lahol by si a spal by jeden ako druhý, a nie sa pri rezačke znova unúval. Tak teda, ako vám vravím, mal som s tým trápenia, až mi to bolo protivné.

Až tu raz počujem, ľudia mi to povedajú, že sú také truhlice s kolesom a s mašinou, ktorá reže sečku, drobnučkú ako mak, ľahko a skoro. Dvaja ľudia že takou sečkovitou až päťdesiat vriec drobnej sečky narobia. Najprv som tomu

nechcel ani veriť. Kto by aj — myslím si — pamätal na biedneho sedliaka, že by mu vymyslel i stroj na sečku! Spytujem sa tu i tam, a veru povedajú, že reže ona, ozaj, až milá vec. Hm. Povedajú, že tam a tam takú sečkovicu videli a nemôžu si ju dosť vynachváliť. I pomyslel som si: keď je to tak, nuž vďaka Bohu! Keby som mal, nedaj Bože, poslednú perinu na to predaj — musím si takú sečkovicu zadovážiť! Ale kdeže ju vezmem? V našej dedine nemám sa koho spýtať. Náš veľkomožný sa s výborom neráči, lebo ho nechceme zvoliť za výborníka, učiteľa máme takého, čo sám mnoho nevie o tom božom svete, a s inými ťažko sa radiť. Vyzvedám sa teda po jarmokoch na okolí, ale vždy len od cudzích ľudí, z ďaleka, aby naši susedia nič o tom nevedeli, čo ja hľadám.

Lebo tu u nás v dedine, viete, sú ľudia čudáci. Ak niečo trochu len neobvyklejšieho urobíš, hneď sa ti vysmievajú. A popri tom — myslím si — ani sám som ešte nevidel, čo to je za sečkovica a ako sa dokazuje. Nuž a keby sa ukázalo, že je to dáka bezcenná zbytočnosť, mal by som v dedine posmech, že by som sa z neho ani v desiatich vodách neobmyl. Inému by sa to prešmyklo, ale mňa by veru poriadne vysmiali. Lebo, viete, mňa už od dávna v dedine volali „drevený mudrc;“ to preto, že keď niet súrnej roboty, rád si tak trošku zamajstrujem. Boh mi k tomu dal ľahkú,

zručnú ruku; čo očima uvidím, to rukami spravím. Hľa, videl som v mestečku ručný mlynček, ktorým sa krupy melú; poprezeral som ho dobre a potom som doma začal strúhať a špekulovať, až som ho naozaj zostavil, a hľa, ako dnes mele. A čo bolo smiechu z toho mlynčeku, Bože! Nemohol som sa nikde ani ukázať, aby sa ma nevypytovali:

„Nuž, čože, sváčík, zdravý je mlynček, zdravý?“

Taký je to už, ako vravím, u nás svet; a dnes celý krádel chodí si ku mne mlieť a nevedia mlynček dosť vynachváliť. A celkom tak to bolo s fukárom na obilie. Robil som ho a zostavol vyše mesiaca. Súsedia — bolo to v zime — sídú sa k nám, hovoria a pozerajú, a ja len si tie doštičky skladám, vyťahujem, merám, odrezujem a strúham. Pravda, som človek v tom necvičený, len samouk, tak sám od seba robím, dľa videnia; a badám, že sa súsedia smejú a jeden mi prosto povie:

„Keby ste to radšej zahodili, zbytočne sa s tým trápate, nič z toho nebude.“

A ja nič nevravím, len si svojho hľadím, a veru taký fukár som postavil, až radosť, a tí, čo sa posmievali, chodia teraz ku mne zbožie čistiť. Ale pri tom všetkom som ja im „drevený mudrc.“

Nerobím si z toho veľa, pravda, ale viete, človek nie je drevo, i slovíčko i posmech ňa veru pichne. A veru, Boh mi svedok, mal som tých posmeškov

až po krk. Pomyslel som si teda: o tej sečkovici nepoviem nikomu ani slova, kým ju nebudem mať v humne a neuvidím, čo je hodna.

Trvalo to niekoľko mesiacov, kým som si odložil dáky groš, a medzitým sa vypytyjem ľudí, ba aj u židov, či by taká sečkovica bola dakde na predaj. Až konečne, bolo to v jaseňi, čujem od známeho žida, že kdesi v Sambore je židovka, čo mala za muža správcu akéhosi majera. Ten bol dostal takú mašinu. Keď zomrel, nevedel nikto čo s ňou, a židovka by ju predala veľmi lacno. Keď som to počul, zaradoval som sa. A hneď o pár dní vzal som všetky peniaze, čo som mal doma, kázal som zapriať kone do voza a hybaj do Sambora, ale sám. Nikto nevedel, ani moji chlapci, po čo ta idem.

V Sambore hneď som sa vypytoval na židovku. „Tak a tak“, povedám jej, keď som ju našiel, „kúpil by som od vás tú sečkovicu, ak ju máte na predaj.“

„Mám,“ povedá židovka, „ale je rozobratá na pôjde.“

„Nič nerobí, ja si ju už složím dohromady,“ povedám jej, ale pritom mám strach, či to ozaj potrafím, lebo som nikdy ešte takú vec nevidel.

„Nuž, teda poďte so mnou!“

Išli sme; vyliezli sme na pôjd, a tu pred nohami leží mi hriba železa, šróbov a iných drobností — nuž, celý krám.

Židovka začala sa v tom prehrabovať, vytiahla drevenú truhlicu o štyroch nohách, potom železný zubatý valec, potom akési veľké koleso, kľuku, dve široké zahnuté kosy a všetko položila pred mňa.

Stál som pred tým ako hlúpy pred plotom. Ale čo — myslím si — nesmiem dopustiť, aby ma židovka vysmiala; musím sa tak stavať, ani čo by som sa do toho rozumel.

„A kde sú šróby?“ — spýtal som sa, ale iba tak náhodou.

„Ah, ozaj, kdeže sa zapotrošily,“ riekla židovka a začala ďalej hľadať.

Mal som z toho radosť. Nuž hľa, aj šróby sú treba! A o chvíľu židovka podala mi naozaj niekoľko šróbov a kľúč.

„Nuž, a teraz už je to všetko!“ — povedala. „Vy, pán gazda, sa do toho iste dobre rozumiete; povedzte teda sám, čo je to hodno.“

„Mnoho nie“, vravím a robím sa múdрым. „Je to staromódne; ťažko bude chodiť.“

„Nuž, veď ju dám lacno,“ uspokojovala ma židovka. „Dajte tridsať zlatých a bude vaša.“

Vďaka Bohu! pomyslel som si, lebo som sa nazdal, že za takú vec musím dať najmenej päťdesiat zlatých, a ona chce triadsať. A vari ešte spustí. Povedám teda židovke:

„Ale, čože to vravíte, tridsať rimských! Veď za

tie peniaze dostanem dnes novú! Nuž, ale pätnásť by som vám dal.“

„Jaj, to je málo, pán gazda“, nariekala židovka, „dajte aspoň dvadsať.“

Dojednali sme sa na osemnásť. Ale v tom som sa na chvíľku zarazil a rozmýšľal som, či ju vziať. Myslím si a trpnem, či budem vedieť zostaviť tú sečkovicu, za ktorú dávam toľko peňazí? Ale potom som si pomyslel: nech bude, čo bude, veď uvidíme.

Složil som to všetko na voz, drobné železo som zakrútil do plachty a truhlicu som obložil slamou; leží to na voze ani čo by sa tam človek ľahol a zodvihnul si kolená. Upevnil som i koleso a pohnul som sa. Som rád, že sa do dediny dostanem až v noci, nebude ma nikto vidieť. Idem s vozom, idem, od dediny k dedine a strach mám, aby ma dakto známy nestretol a nespýtal sa, čo to veziem. Dnes neviem ani pochopiť, čo sa to stalo, že som sa toľko bál, ani čo by som viezol nie svoje, ale ukradnuté. Tak sa u nás stáva, zakríknú človeka, vysmejú ho za to, čo sami nerozumia, že potom človek rád by i niečo robil, ale krčí sa a bojí sa ľudí, ani čo by sa podoberal na dačo zlého.

Prichodím k našej dedine. Stmievalo sa. Zastal som ešte za chvíľku na hradскеj za dedinou pri krčme. Myslím si, že sa skoro sotmí a že sa potom

ľahko dostanem domov. Ale horkýže! Práve keď som bol v prostred dediny, vyšiel mesiac — bol spln — veľký, jasný ani rybíe oko. Ved ma znáte, že nie som z tých ľudí, ktorí sa pre hocičo napajedia a hnevajú, ale veru ma vtedy ten mesiac najedoval; mnoho nechýbalo, že som nezačal kliať a hrešiť. Kto by sa bol nazdal, že ma niečo také stihne. A ono vám, ako vravím, bolo v dedine také svetlo ako za bieleho dňa; na mojom voze z ďaleka vidno, ako z neho vykukujú nohy, prikryté plachtou, a keď voz udre o kameň, zakolíše sa to haraburdie na všetky strany. A k tomu všetkému ešte, ako by náročky, psi v našej dedine (a viete, kde chalupa, tam všade pes), keď začuli voz, v krdloch vybehli na cestu; štekajú beštie, dodievajú, spre-vádzajú ma s peknou muzikou cez dedinu!

Ale vďaka Bohu, na ulici nevidno živej duše, nikto sa nespytuje, čo veziem.

Ale keď už ti osud nepraje, ani na koni mu neujdeš. Idem popri kostole, dívam sa — tam na ceste ktosi stojí a pozerá. Eh, bodaj si skapal! myslím si; prekliate psiská zobudily hlásnika, iste bude vyzvedať. A uhádnul som. Akonáhle som sa s vozom priblížil, on hneď ku mne:

„A to ste vy, sváček?“

Poznal som po hlase, že je to hlúpy Vojtek, susedov syn. Nuž, nevedeli, koho poslať strážiť, poslali teda hlupáka.

„Tak veru, ja som,“ odpovedám.

„A zkadiaľže tak neskoro idete, že ste všetky psiská zbúrili?“

„Veľká škoda,“ vravím, „to aj teba zobudili, ako vidím.“

„Veru zobudili! Práve sa mi snívало, že zloději okrádajú kostol. Vyskočím, a to vy. A zkadiaľ idete?“

„Z Babej hory,“ hovorím.

„A čo to veziete?“

„Eh, nespytuj sa,“ vravím ako by naľakaný, a Vojtek stojí ako stĺp a spytuje sa dychtivo:

„Povedzte, sváčik, povedzte len, ja nič, Boh mi je svedok, nepoviem nikomu.“

„Ozaj nepovieš?“

„Nech ma Boh skára, ak niečo prezradím.“

„Nuž počuj“, vravím šepkom, obzerajúc sa na všetky strany, „zabil som žida s peniazmi a teraz ho veziem domov a zakopem ho pod uhлом u humna.“

„Joj!“ skríknul Vojtek nastrašený, „a prečo?“

„Pre šťastie, hlúpy Vojtku, aby v dome nikdy nechýbalo groša.“

Nechal som Vojtka a idem s vozom ďalej, a tu už badám, že sa môj Vojtek až trasie od zvedavosti. Nuž — myslím si — nech! Ale obzrem sa, Vojtek prikrčený ľahá sa popri plote za mnou. Ide, nuž nech ide. Nemám už ďaleko domov, skrútil som, otvorim lesu u zahrady, potom stodolu,

a vtiahol som dnu. Vypriahol som a voz nechal som v stodole. Obzrel som sa, a môj Vojtek pozerá cez vráta a horí zvedavosťou, čo budem robiť. Robím ani čo by som ho nevidel. Odviedol som kone do stajne, uviazal, dal im žrať a išiel som do izby.

Navečeral som sa a ľahnul som si. Ráno, ešte sa dobre nebrieždilo, idem do stodoly a sostavujem sečkovicu. Vzal som si chlapca na pomoc. Skládáme, čo k sebe patrí, probujeme, a vďaka Bohu, všetko nám ide ako po masle. Neprešlo ani pol hodiny a už sme mali sečkovicu sostavenú a v poriadku; reže až srdce od radosti v tele skáče! Ani čo by som sa znova narodil. Predsa som len nevyhodil toľké peniaze nadarmo! A chlapec rukami tlapká, skáče okolo sečkovice a nevie od radosti čo robiť. Vytiahli sme voz na dvor, narezali sme poriadnu viazanicu slamy ako keď bičom pľasne, a ideme do izby.

Sadneme k raňajkám a v tom náš pes zašteká. Pozrem oblokom — ah, čo to? Rychtár, pisár, notár a päť výborníkov — celá hromada. A tu, viete, nejdú do izby, ale zastanú na uhle, hrabú, pichajú, prezerajú... Čože tam majú? — myslím si, čože sa im porobilo? Chcem vyjsť z izby, spýtať sa, čo to má byť, ale v tom za dvermi čujem hlas žandárov: „Stáť, ani na krok!“

Čo som urobil? Vrátil som sa do izby. Obišli

celý dom, pozreli všetky štyri uhly, vošli pod kôľnu, obišli stodolu a všetko prehrabali. A ja medzitým uvažujem: Čo to? Či osprosteli tí ľudia alebo je to dáka slúžnovská sekatúra? Ale hľa, idú do izby.

„Žandári,“ povedá rychtár, nepozdraviac ani hlavou nekývne, „strážte ho! Ak ujde, budete vy zaňho zodpovední!“

Stáť som, vyplášť som oči a žandári ako dáki anjelia stoja po primne.

„Pán rychtár,“ povedám, „čo to všetko má byť?“

„Hm, hm“, začal rychtár, „najprv povedzte, ako sa vlastne voláte?“

„Ale ja? Vari neviete? Či som dáky cudzí človek alebo čo?“

„Či budete odpovedať? Kto je tu v dedine starší, či vy alebo ja?“

„V svojom dome som ja najstarší!“ skríkol som nahnevaný. „Čo to je? Vari zbura dáka? Nič zlého som nikomu neurobil, a tu na mňa idú so žandármi! Budem vás žalovať, rychtár!“

„Ha-ha-ha!“ smial sa starosta, „či ho vidíte, ako sa tvári. Aký nevinný! No, no, daj Bože! Veď hneď uvidíme. A povedz mi, nevinný človek, kdeže si vzal toho zabitého žida, čo si ho včera v noci viezol?“

Len teraz som všetko pochopil. Dal som sa do úprimného, nezadržiteľného smiechu, a hovorím

vám, na moj' hriešnú, nikdy som sa tak z grunta srdca nezasmiel, nikdy čo žijem. Len len že som od smiechu neodpadol.

Rychtár stál ako teľa pred maľovanou bránou.

Ale spamätal sa rýchlo a riekol mi znovu prísne:

„Súsed, ja ti po priateľský radím, nesmej sa, priznaj ku všetkému, a ja už tam pri sedrii sa za teba prihovorím, aby ťa nevešali, aby ti život darovali. Netaj, ak nechceš na šibenici odvisnúť.“

Ale ja som sa zas rozosmiel, až som sa rukami za brucho musel držať, a slzy ma od smiechu oblialy. Rychtár od zlosti zčervenel a zapotil sa.

„Poviažte ho!“ skríkol na žandárov.

„Ale, pán rychtár!“ hovorím, keď som sa trochu upokojil, „dočkajte len, hneď sa vám ku všetkému priznám, nebudem vás ani prosiť o to, aby ste za mňa pri súde hovoril. Keď už mám visieť, nech visím radšej za obe nohy.“

„Teda sa priznáš?“

„Priznám sa.“

„Nuž, a kde je ten zabitý žid? Ešte si ho nezakopal?“

„Nie, nie.“

„Kde je teda?“

„Leží v stodole ako brav.“

„Poď nám ho teda ukázať.“

Vzal som kľúč a ideme. Obzrem sa, až ku stodole je stráž. Nu, Bohu vďaka! I Vojtek je tu.

Ešte lepšie. A ľudí je plný dvor. Chýr, že „drevený mudrc“ zabil žida a chcel ho zakopať pod uhlom, rozniesol sa po celej dedine. Idem prostriedkom a usmievam sa, a ľudia naši len: „Šu-šu-šu, šu-šu-šu, budú ho vešať, a on sa z toho len smeje! Veď je to drevený mudrc!“

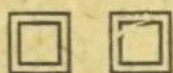
Prijdem ku vrátam a žandári okolo mňa. Otvoril som . . .

„Nuž tu, prosím, pán rychtár, tu je ten zabitý žid!“

„A-a-a! Ba, čo je to?“

„To, čo som včera v noci viezol. Stroj na rezanie sečky!“

A tu celý zástup ľudí dal sa do smiechu. Bože, tak sa smiali všetci, že i nebe to iste počulo. I žandári, i notár, i všetci, ba aj rychtár sa tomu smial a začal ma odprosovať za celú tú príhodu a za to, že uveril hlúpemu Vojtkovi. Bolo-že to smiechu v dedine! A všetci začali zkúšať moju sečkovicu tak horlive, že mi so desať viazaníc slamy narezali! Nuž tak som si teda pomohol k sečkovicí a vysmial som celú dedinu.

Hory a pašienky.

Pane Bože, čo to bolo kriku u nás pre tie hory a pre tie pašienky! Čo sa narozmýšľali páni, čo sa naradili, napodplácali inžinierov a pravotárov, aby sa striasli všeliakých nepríjemností! Múdre hlavy! Vedeli, že hoc i cisár dal sedliakom svobodu, i poddanstvo zrušil, predsa ak oni nedajú im hory a pašienky, vtedy že taký sedliak musí zhynúť, alebo k nim „prísť pokloniť sa,“ a vtedy že vráti sa znova poddanstvo, čo aj v inej podobe, ale pre sedliaka pri tom všetkom — nie ľahšie!

A či myslíte, že sa u nás poddanstvo nevrátilo? Prijdte len ta pozreť do našej dediny, sami sa presvedčíte. Pravda, hajdúsi a okomani nejazdia už pod obloky s korbáčmi, na panskom dvore niet už dubového dereša, na ktorom kedysi každú sobotu odbývalo sa „hurtové palicovanie“; ale pozrite na ľudí, porozprávajte sa s nimi! Čierni ako zem, úbohí, chalupy rozodraté, staré, na bok nachýlené. Plota vôbec niet ani kúska, hoc je hora okolo dediny ani more; treba preto obkolesiť pole priekopami a obsadiť vrbami, tak ako na

Podolí. Dobytok chudý, mrchavý, a i ten má zriedka ktorý gazda. A spýtajte sa ľudí, čo idú so srpami a kosami: „Kdeže idete, ľudia?“ Iste vám odpovedia: „Na panské, žito žať“, alebo „na panskú lúku kosiť.“ A keď sa divíte, ako je to, že oni idú teraz na robotu pánovi, bárs sa svojho doma ani len nedotkli, — tu oni len hlavami pokývajú a povedia smutne: „Čože robiť? Sami to vidíme a srdce sa nám puká, ale čo robiť! Zadížili sme sa u pána, a u neho taký poriadok, abys' vopred robil pánovi, čo by šidlá padaly, a len potom sebe. Tak je to u nás rok po rok. Pánovi urobíme všetko na čas, dobre a čisto, a naše vlastné medzitým hynie a zkaží sa na poli. Oj, dobre to vymudroval náš pán. On má horu — u nás ani triesky nieto v dome bez jeho vedomia. On má pašienku, — nám statok vychudol, zbiednel, a chodí ani mátoha. On má pole obrobené, čisté, — naše zariastly pýrom, ohnicou a burinou, hnoja niet, aby sme ich mohli ponapraviť, niet ani statku ťažného. A ešte, čo sa na tom urodí, to sa aj na poli zkaží, lebo musíme vopred za pohody pánovi robiť. A nemôžeme nikdy prísť k svojmu vlastnému chlebu, nikdy zastať na vlastných nohách, nemôžeme vydriapať sa z pod panskej ruky. A pán nás utiskuje, oj, utiskuje, čo mu sila stačí. Je teraz u nás rychtárom, dákysi jeho služebník notárom, a celá rada musí sa kloniť po ich vôli. Chudobného nepustí z dediny ani na

zárobok, ani do služby, knižky robotnej mu nevydá. „Sed' a nehýbaj sa, rob si u seba doma.“ A u teba, rozumie sa, nieto roboty, — nuž choď na panské. A pán — dá ti sotva desať krajciarov v najpilnejší čas na deň, a musíš robiť, lebo nemáš kde sa podieť. Tak nás utisnul a vždy viacej utíska. Povedzte sami, či potrebujeme ešte okrem toho poddanstvo? Mne sa vidí, že dávnejšia panština s palicami, okomany a derešom nebola taká ťažká.

A teraz, počujte, ako nás oklamal a zaviedol, aby nás i náš majetok dostal do svojich rúk. Bol som sám tiež pri tom, môžem vám to s určitosťou po pravde povedať, a zaprisahať sa na každé slovo. Tedy len počúvajte.

Naše nešťastie sa začalo od konskripcie, viete, čo bola v 59. roku. Do tej doby žili sme s pánom v dobrej shode. On sa bál nás utiskovať, lebo, viete, vtedy bol ešte strach medzi pánmi od tej uhorskej revolúcie. A my tiež zase sme ho nepotrebovali: mali sme pašienky, v hore sme rúbali ako naši otcovia od dávna, vždy sme vedeli, že je to hora obecná — aj hájnika sme si držali. Až tu odrazu — konskripcia. Viete, ľud je slepý, nevedomý, naľakal sa. Náš sedliak sa vždy bojí, aby nezvýšili porcie. Tak aj vtedy: budú spisovať nielen ľudí, ale aj dobytok. To nie je dačo len tak.

Až tu raz v nedeľu po omši ako obyčajne vyjdú ľudia z kostola a zastavia sa na poradu.

Rychtár vykladá tu dáke nariadenia, druhí rozprávajú o žatve... Až tu pán... „Tak a tak, páni výborníci, vážna vec — bude konskripcia. Som váš priateľ, som teraz práve taký sedliak ako vy. Viete, cisár urobil nás všetkých rovnými, teraz už nieto pánov...“ No, aby som jednoducho povedal, tak po priateľsky s nami hovoril. My otvárali sme ústa, čo to, lebo prvý raz čujeme od nášho pána ľudské slovo! — „Tak a tak“ — hovorí ďalej — „vážna vec, konskripcia. Ak sa vám páči, vnídate ku mne, mám vám povedať dačo vážneho, ako sa máte držať pri tej konskripcii.“ A išiel vopred do dvora. Vnišli sme za ním. On stál na chodbe, rozhliadnul sa po ľuďoch a potom volal niekoľko starších ku sebe a išiel s nimi do svojej izby. My tu stojíme a čakáme.

Naši ľudia sa vracajú. — No, no, čo vravel pán, čo je vo veci? A naši pokyvujú sivými hlavami a povedajú: „Hej, hej, je to pravda.“ A potom hovoria: „Poďme do dediny, prečo by sme tu robili hluk na panskom dvore? Či je tu ná miesto porady?“ Išli sme.

„Viete, ľudia dobrí, pánovia, hromada,“ — prehovorili naši ľudia, keď boli sme zase v dedine — „že zajtra má k nám prijsť konskripcia. A tu náš pán, daj mu Boh zdravia, vravel nám, aby sme obec upovedomili. „Postarajte sa — povedá — o dobytok. Oni spisujú dobytok a potom uložia

na vás od každého kusa po rýnskom porcie. Keď poviete, že pasiete v hore, budete platíť z hory dvojakú daň: jednu za horu, druhú za to, že tam pasiete.“ Pán nám tedy radí, aby sme to urobili tak: najprv aby sme nevraveli, že pasieme v hore, a potom aby sme skryli časť statku cez zajtrajší deň v hore, a pri konskripcii aby sme udali menej statku, než máme. „Tak — povedá — robia to aj v druhých dedinách. A hora, povedá, keď bola vaša, to tiež aj bude vaša, lebo konskripcia sa nič nestarie do pozemkov.“

Radili sme sa, radil, a uradili sme sa, že pána počúvneme. Akí sme to boli hlúpi! Keď mal dakto päť kusov statku — odohnal tri do hory, a dva nechal na popis; kto mal desať kusov, zahnal ich sedem do hory, a tri nechal doma. Celé stádo statku odohnali sme do hory, a čakáme pokojne na konskripciu. Tak ťažko padnú človeku tie porcie, a tu pán ešte naľakal nás, že ich ešte povýšia. Neváhali sme teda ani oklamať konskripciu, len aby sme sa dáko vykrútili novej farche.

Na druhý deň tak okolo poludnia už je konskripcia v dedine. Spisujú. No, my všetci držíme sa toho, na čom sme sa usniesli, prihlasujeme čo najmenej statku, dosvedčujeme, že nepasieme v hore, a tešíme sa ešte, že všetko tak hladko ide. Na ostatok prišla konskripcia aj k pánovi. Doktorí ľudia zo zvedavosti išli za ňou. O malú

chvíľočku pribiehajú do dediny ťdychčaní a naľakaní . . .

„Čo sme to urobili?!“ kričia. „Nie je to tak, v tom je dačo zlého. Či nás hlúpych náš pán neoklamal? On zapísal nielen všetok svoj statok, ale i ten náš, ktorý je v hore skrytý, a komisia ta išla.“

My sme zostali ako bez duše, keď sme takú vec počuli. Hneď sme sa sobrali všetci a bežali sme do hory. Komisie tam už nebolo. Spyťujeme sa pastierov: „Boli tu, povedajú, páni aj náš pán, dačo písali, ráťali statok, ale nás nespytovali sa nič.“ — My ponáhľame sa do dediny, tu nám povedajú, že už komisia odišla do dvora bočnou cestou. Pustili sme sa za ňou, a dohonili sme ju až v druhej dedine. Tak a tak — povedáme, — že to páni ráťali v hore náš statok.

„Ako to môže byť váš, keď ste sami vraveli, že nemáte viac statku a že v hore nepasiete?“

„My sme tak vraveli, lebo náš pán tak naviedol.“

„Tak čo teraz chcete? Aby sme urobili u vás novú konskripciu, lebo čo? S Bohom. Čo ste si urobili, to budete mať. Čo je napísané, to platí. A potom, ak chcete, môžete rekurovať, ale povedáme vám vopred, že vám rekurs nič nepomôže, a ešte sami prídete do väzenia za to, že ste oklamali cisársku komisiu.“

S tým sme sa vrátili. Je koniec — povedali sme, uvidíme, čo z toho bude.

Čakáme rok, čakáme druhý — nie je nič. Pán je s nami zase dobre, len keď dakedy spomenieme si na konskripciu, usmieva sa a hovorí: „Eh, bol to fígeľ a dosť!“

Až na tretí rok — počúvame, že dáka komisia ide do dediny vymeriavať pašienky.

„Ďas ťa vezmi!“ — myslíme si — „čo je to k čemu, prečo? Pašienka je naša od nepamäti, prečo ju vymeriavať? Pravda, za posledných rokov sme kus rozdelili medzi obec a zorali. Myslíme si: prišli snáď vymeriavať, koľko sme rozorali a koľko ešte zostalo. A komisia poznovu do majera, poobedovali a potom išli na pašienku. Rozložili mapu, pán sám s nimi chodí a ukazuje: odtiaľ tiahne sa až potiaľ, a toto zorali.“

Išli sme ku komisii, zďaleka sa kloníme, potom pristúpili sme bližšie, zase sa kloníme, a komisia sa v tú stranu ani len neobzre. Rychtár sa potom osmelil a povedá:

„To je, prosím, pánovia, naša pašienka, prečo ju meriate a bijete tie kolíky?“

„A kto si ty?“ — spyujú sa páni.

„Ja som rychtár.“

„No, dobre je,“ — odpovedali a robia si svoje ďalej.

Okolikovali ten zoraný kúsok dookola a ostatok

zase dookola. My s rychtárom vždy za nimi chodíme a prizeráme sa, ale nevieme, čo oni hovoria, lebo hovoria po nemecky. Po chvíli skončili a sedajú do koča. Rychtár za nimi, nespúšťa sa ich, a vždy sa spytuje. Tu jeden vstane v koči a obracia sa k nám.

„Vy ste videli, ľudia, ako komisia vymeriavala pašienku?“

„Videli,“ — odpovedáme.

„Videli ste, ako zatĺkala kolíky?“

„Aj to sme videli.“

„Nuž viete, čo je to tam,“ — ukazoval na zorany kus, — „to je vaše, obecné, a to tuná je panské.“

„Ha, čo, ako?“ — skríkli sme všetci ani obarení a — na komisiu. A komisia preč.

Na druhý deň ženú naši pastieri statok na pašienku, a tam sú panskí ľudia. „Marš odtiaľ, to je panská pašienka, nesmieš sem ani len nohou vkročiť!“ Pastieri obrátili dobytok a ženú ho do hory, a tam panskí hájníci a hajdúch: — „Marš odtiaľ, to je hora panská, nesmieš ani za priekopu vstúpiť.“ Pastierici, deti, dali sa do plaču. Ženú statok nazad domov. V dedine je taký poplach a krik, ani čo by dakto dedinu zapálil na všetkých štyroch stranách.

Čo teraz robiť? Ženy kričia: Pôjdeme s hrablami a tým panským sluhom hlavy rozbijeme! Ale starší mužovia ich len dáko utíšili, a hneď vybralo

sa dakofko mužov, že pôjdú až do Lvova k advokátovi, poradí sa. Vybrali aj mňa. Išli sme, spýtali sme sa na advokáta, Rusína, človeka, ako povedajú, zkuseného a múdreho. Prišli sme k nemu, a hovoríme mu: s nami je tak a tak. „Začneme proces,“ — povedá. „Zaopatrite si svedkov, listiny, peniaze, a teraz držte sa pokojne, lebo všeliaké búrenie by veci len uškodilo.“

„Ale, pán doktor,“ — povedáme — „ako sa máme držať pokojne, keď nemáme kde statok vyhnať? Veď nám bez paše skape.“

„Hja, — povedá advokát, — čo vám môžem na to poradíť? Keď vyhráme proces, tu bude pán prinútený nahradiť vám všetku škodu, a teraz poraďte si, ako môžete.“

S tým sme odišli. Začal sa proces. Len Boh vie, koľko sme vydali naň peňazí. Ja som narátal len pravotárovi a na štemple viac ako 700 zlatých. Obec sa úplne vytrovila, ťažko to bolo. Veď hora i pašienka boly v panských rukách, a my museli sme viac ako polovicu statku predať od poly darmo, lebo nebolo čím kŕmiť. Dobytok, ktorý nám zostal, potíkal sa, — a dodnes potíka sa po husacej paši, po úhoroch a po záhradách. Sady naše sa tým znivočily, pašienky zpustly, a statok je len kosť a koža.

Sedem rokov tiahol sa náš proces; tak to bolo, akoby dakto sedem rokov z obce žilou krv ťahal. Cel-

kom na mizinu sme prišli za ten čas, ale dohovorili sme sa, a o pána sme sa ani neobzreli. A pán tiež tak. A u ktorých to súdov a inštancií sme my všetko neboli! U okresu, u krajského, u ministerstva a Boh vie kde ešte, a keď pri jednom prehráme — rekurujeme; pri druhom vyhráme — zas pán rekuruje, a konca tomu niet a niet! Až konečne, — chvála Bohu, dočkali sme sa. Príde súdny sluha a prináša nám rezolúciu najvyššej inštalácie. Tak a tak, aby bol urovnaný spor medzi obcou a dvorom, ustanovuje sa krajská komisia, ktorá má na spornom mieste všetko prezkúmať, prezrieť dokumenty, vypočuť svedkov a vyriešiť posledný rozsudok.

Preto sú obe strany povinné toho a toho dňa sa dostaviť na sporné miesto so všetkým svojim dôkazovým materiálom. Rozhodnutie tej komisie bude bez apelácie potvrdené a prevedené. No, chvála Bohu! — pomysleli sme si. Teraz bude iste dľa nášho práva, keď bude komisia súdiť na mieste. Tu bude môcť každý povedať, čo vie, každého vypočujú, a v takom prípade musia uznať, že právo je na našej strane.

Náš pán, keď obdržal tiež tú resolúciu, dlho dačo písal, svesil nos, ale potom, ako bolo videť, na dačo si spomenul, sadol do koča, a hybaj do Ľvova. Kadiaľ chodil, sme nevedeli, ale dvaja naši ľudia, ktorí boli vtedy vo Ľvove, povedali neskoršie, že ho videli vodiť sa po meste s naším advokátom.

Ovšem povedali to vtedy, keď už bolo po všetkom! A o dva alebo o tri dni prišiel náš pán z Lvova, a bol dákosi veselší a dobrej vôle. Čudujeme sa, ale nevieme, čo to má znamenať.

Vybrali sme sa tiež ku svojmu advokátovi. Bol veľmi veselý. „Vyhráme tú vec“, povedá. „Ja sám,“ — povedá, „budem s vami na mieste sporu pred komisiou. Ale dňom predtým prijdte sem ku mne: rychtár, plnomocníci i svedkovia, privezte so sebou listiny, aké máte; bude ich treba prezreť a poradiť sa. Viete, ako sa pripravujú vo vojne k bitke, tak aj my sa potrebujeme pripraviť. Prijdte ráno, a ja každému poviem, ako a čo má vraveť, lebo ako vidíte, vec je zamotaná, a odpoludnia sadneme na voz a hore sa do dediny, aby sme boli v určený čas na spornom mieste.“

Vypočuli sme jeho rady a ešte mu ďakujeme. — Vybrali sme sa k nemu: rychtár, dvaja plnomocníci a traja najstarší gazdovia z dediny, ako svedkovia; vzali sme všetky staré papiere a listiny, aké kto mal, a odišli o polnoci do Lvova, deň pred príchodom komisie do dediny. Prichádzame ráno k advokátovi — niet ho doma, dakde odišiel, ale hneď príjde, dočkajte chvíľku! Čakáme, čakáme, advokáta tu niet. Už desať, jedenásť a nikde ho niet. Vyhladli sme; odišli sme ku vozu dačo zjesť. Pribehneme za chvíľku — ešte tu advokáta niet. Aké to nešťastie! Už je jedna, dve, už tri hodiny

— už by sme mali čas ísť domov, aby sme k večeru prišli, a jeho tu ešte nieto. — Až konečne, dakedy tak okolo štvrtej prichádza.

„Ach, prosím vás,“ — povedá — „veľmi vás prosím, páni hospodári, nie je to mojou vinou, že som sa oneskoril, bol som pri súde pri pojednávaní, obhajovanie pretiahlo sa až doteraz. Ale to je nič, my ešte vždy šťastlivo obídeme. Prosím, nech sa páči do mojej izby.“

„Ale mohli by sme snáď sadnúť hneď na voz a ísť do dediny“ — povedal som. „Mohli by ste listiny prezreť idúcky, a poučiť nás, čo máme hovoriť.“

„Eh, niet príčiny náhliť sa, — povedal, — veď ta dôjdeme, a prezeranie listín nebude trvať dlho.“

Šli sme s ním do jeho izby a sadli sme si. Listín priniesli sme celý batoh. On ich začal prečítovať; číta, číta, zvolna, pozorne, tu a tam sa na dačo spýta, my odpovedáme, zase číta a už minulo pol hodiny, ba už hodina, dve — on nič. Sedíme tu už ani na trní, vrtíme sa, potíme, a on vždy sa nás vypytuje ako pri protokole, vždy číta hodiny, hučí dačo — tráplivá hodina. Už sme mu koľkokrát pripomenuli: je čas, mali by sme ísť. A on stále svoje: hneď, hneď. A zase vždy číta. Odbilo šesť hodín, keď dočítal. Nuž, myslíme si, chvála Bohu, už je koniec tomu čítaniu, pôjdeme!

Ale ešte to je nie tak. Teraz začne náš advokát vykladať nám celý proces od počiatku, obšérne, podrobne, ani čo by sme celkom nič nevedeli. Hovorí, hovorí a my len len že z kože nevyskočíme — človek by vstal, napľul by mu do očí a išiel by. Ba, teraz je koniec! Potom nás ešte začal poučovať, ako máme hovoriť pred komisiou — a veru múdre nás poučil! Celá vec stala sa nám tak jasnou, tak dobre vedel každý, čo má vraveť, až radosť! Len to je škoda, že keď sa všetko poučovanie skončilo, odbilo deväť hodín. Zotmilo sa celkom. On ako by to teraz aj spozoroval, a k tomu ešte začalo hrmeť.

„Ej, čo je to, už je večer“ — povedá obzerajúc sa.

„Veru večer,“ — odpovedali sme ako odsúdenci.

„Čo teraz robiť? Ako teraz ísť?“

„Neviem,“ — povedal som. „Teraz je ťažko ísť, cesta je zlá, a je to dosť ďaleko, cez hory!...“

„My sami tiež nevieme, čo robiť...“ — povedali naši ľudia.

„A o ktorej má prísť zajtrá komisia?“

„O desiatej ráno.“

„O desiatej? Ej, tak je dobre; prenocujte tu, a zajtrá vstaneme a príjdeme do dediny, len sa za nami zadymí. O ôsmej tam budeme. Hľa, chodte tu hneď pri mojom dome je krčma, je tam žid, poriadny človek, prenocujte tam a zajtrá — majte to na pamäti — neoneskorte sa, ja budem na vás čakať.“

Čo robiť? Radi-neradi šli sme. Žid už ani čoby vedel, že prideme.

„Však ste vy od pána advokáta?“

„Sme, sme!“

„No, no, podťe, najdem vám miesto, prenocujte u mňa v zdraví. A snád' ešte dačo by ste potrebovali?“

Doneste nám po pohári pálenky, bude sa nám lepšie spať. Vypili sme si, a ľahli, a zaspali hneď ako drevo. Ako dlho sme tak spali, Boh vie. Ráno sa prebudím — už je biely deň. Idem k obloku — už je popoludní. Obzerám sa, všetci naši gazdovia spia ako zarezaní — Pane Bože, čo je to? Je to sen či skutočnosť? Skríkol som, čo som mal sily — nie, to nie je sen! Druhí vyskočili a hneď k obloku. Čo je to? Je to už popoludní? Nie, či sme tak dlho spali? Nešťastný osude! Trasieme sa ako nasolení pískori, a v hlave každému hučí, kosti všetky bolia ako rozlámané. Voláme na žida: koľko vám príde za nocľah? Nie mnoho, len šesť rýnskych. — Ako? Čo? Ako to? — A on, zlodej, keď videl, že sa náhlime, že perny hryzieme od netrpezlivosti, zastal vo dverách a len sa smeje a hladká si fúzy. — „Tak platia u mňa všetci hostia!“ — Doktorí z našich čačali sa s ním jednať, ale kdeže, nedá si povedať ani slova. Hodili sme mu peniaze, koľko chcel, a bežíme k advokátovi. Prideme, niet ho doma, ráno na nás

čakal, čakal, a potom odcestoval sám a odkázal, aby sme sa ponáhľali čím najchytrejšie za ním.

A čo naše listiny? Listiny tu nechal; tu sú vaše listiny! Odišiel a listiny nevzal. Bože milosrdný, čo sa vtedy s nami robilo, hrozné na to pomysleť! A tam, myslíme si, tam už rozsúdili vec bez nás, obec prehrala; čo nám ľudia povedia? Aká bieda čaká na nás potom? My už ako by sme vedeli vopred, čo nás čakalo; vtedy už nebolo ťažko vopred to vidieť.

Hnali sme sa domov, a nie rovno do dediny, ale na pašienku. Nebolo tam nikoho. Bežíme do hory. Tiež nikoho. A bude už skoro večer. Bežíme do dvora — vo dvore spevy, smiechy, hostina, muzika — to pán hostí komisiu. Pozeráme sa, je tu v izbe aj náš advokát, červený, veselý, dobrej vôle. Iste nevypil vo svojom živote toľko pohárikov vína, koľko kliatby padlo na neho v tej chvíli. My sme ako zkameneli, nič nevravíme, nespytujeme sa na nič, — a tiež na čo? Vieme, že je naše nešťastie hotové. Postavili sme sa na chodbe ani stĺpy, stojíme, čakáme, a sami nevieme, na koho a prečo. Páni nás uvideli, začali sa v izbe rehotáť, ale k nám nikto nevychádza. Panskí sluhovia idú pomimo nás, tiež sa smejú, robia si z nás posmešky, socajú nás, ale nehovoria ani slova. Panskí psi prichodia, oňuchávajú nás, daktory zavrčí, a druhí zase ticho odídu. A my nič, stojíme ako bez

života. Už sa zotmilo, rozsvietilo sa svetlo, páni i panie začali spievať akési piesne, na dvore začal padať dážď, a my stojíme vždy na chodbe, s očami uprenými do žiariacich oblokov, trasúc sa a s bôľom v srdci.

Až konečne, pozde už v noci, otvorily sa dvere a páni valili sa jeden za druhým do svojich kočov. Vopred páni od komisie. Keď išli popri nás, zastavil sa najväčší z nich, pozrel na nás prísne a povedá:

— Čo ste vy za ľudia?

— Sme tunajší!

— Čo by ste radi?

— Čo sa stalo s naším procesom?

— S vaším procesom? To prichádzate len teraz dozvedieť sa to? Opilci špatní! Vy zaslúžite pašienky, vy zaslúžite horu? Ani palice žobráckej nezaslúžite! Choďte domov. Na to si nesmiete ani spomenúť! Minuly sa letá, kedy vám pečení vrabci lietali do úst.

Všetka komisia sa zarehotala, sadla do svojich kočov a odišla. Za komisiou prišiel náš advokát, vykráda sa ako zlodej, pokrčený, ako opitý.

— Hja, vy ste tu, vy ste tu — drkotal. Čakal som na vás. Boh vie, čakal, prečo ste neprišli?

— A koľko vám zaplatil pán, aby ste nás zdržali v meste, kým komisia rozsúdi vec k jeho prospechu?

— Čo? Ako? Ha! Urážka na cti! — brbtaľ sadajúc do koča a vyšiel zo dvora, až sa za ním zaprášilo.

Kebys' hlavu zlomil! — volali sme za ním. Ale darmo je, nezlomil hlavu, pes!

Tu odrazu objavil sa náš pán pred nami. Stál knísajúc sa v otvorených dverách: He-he-he — vravel opilým hlasom, — pánovia, hromada, občania, mešťania, plenipotenti, čo je počuť? Ako ide proces? Nič, nič! Ale dočkajte, ja vás budem teraz učiť rozumu! Teraz budete skákať, ako ja hrať! Ja vám ukážem, čo som ja, aby ste vedeli!

A dodržal slovo! Tak nás utisnul všetkých, že sotva smieme dýchať. Ovšem, obec sa hned zo začiatku nepoddala. Podali sme rekurs, ale rekurs odmietnuli. Tu sme začali svoje právo hájiť mocou, ale uškodili sme si tým ešte horšie. Ženy, deti, chlapi i starci vyhrnuli sa húfom z dediny, že nedajú si vziať pašienky. Pán privolal vojsko. Padli sme pred vojskom na zem, kričiac: „Bite nás, strieľajte nás, my neodídeme s tejto zeme, veď je naša!“ Ale vojsko nestrieľalo, nebilo, ale rozdelilo sa na dva oddiely, pustilo sa cez obilie na koňoch, cez ploty, cez všetko, a do dediny. Vrátili sme sa. Dva mesiace boli vojaci v dedine; čo bolo z dobytky lepšieho — pobili a pojedli, priviedli nás všetkých na mizinu, a keď odchádzali, mohol byť pán spokojný. Obec bola zronená a celkom pokorená, a musela sa poddať sama v jeho ruky.

Hľa, taký je náš osud. Či dakedy bude lepšie, alebo či budeme môcť aspoň pri smrti vydýchnuť

si voľnejšie, Boh vie. Ale pán pracuje zo všetkých síl k tomu, aby sa nám putá vždy tuhšie uťahovali. Páť krčiem v dedine zariadil, školy tu nieto, farára vybral si takého, ktorý s ním do jedného mecha dúcha a nikomu nám v ničom neporadí. Žijeme ako voly v jarme, už ani v deťoch nezbúdžeme nádej na lepšiu budúcnosť.

Ivan Franko.

„Ideme napred, spojení všemocnou myšlienkou, s kladivom v rukách. Nech aj sme svetom zabudnutí, robíme cesty pravde, ktorá prichádza, a šťastie všetkým príde po tej ceste, vyloženej našimi kosťami.“ Takými slovami naznačil veľký spisovateľ rusínsky (maloruský, ukrajinský) Ivan *Franko* svoje snahy, úkol i prácu v svojom národe. A právom. Ním začína sa nová doba maloruskej spisby. Činnosť jeho je vplyvná a všestranná. Je znamenitým rozprávkařom z ľudového života (ako vidno i z našej knižky), pozoruhodným romanopiscom i spisovateľom dramatickým, a tiež jeho básne patria k najlepším. Ale nielen to. Franko je významný i ako dejepisec literárny, ako etnograf, sociolog i novinár.

Zvláštnej pozornosti zaslúži jeho činnosť organizátorská, ktorá kriesila a prebúdza mládež do osemdesiatych rokov život literárny a verejný, jeho usilovná a húževnatá snaha, otvoriť úzkemu ukrajinskému životu obloky do širšieho sveta, rozšíriť jeho obzory.

Už od liet študentských (narodil sa roku 1856) zaoberal sa spisbou, menovite štúdiom svetových literatúr, a výsledkom tejto práce je takrečeno celá prekladová knižnica, ktorú dal svojmu národu. Prekladal (voliac vždy najvýznamnejšie diela) z angličtiny (Shakespear), z francúzštiny, z nem-

činy (Goetha), zo španielštiny (Cervantesa), z literatúr skandinávskych, z ruštiny, z češtiny (básne Karla Havlíčka) i z literatúry gréckej a rímskej.

Jeho zásluhou sa stalo, že domáca spisba sa prehĺbila, že dostala vzácnejšie vzory, prísnejšie merítka i vyššie ciele a opravdovejšie snahy. Na jeho dielach a jeho duchom vzdelala sa mladšia generácia, ktorej bol vzorom a učiteľom.

Vzácné jeho srdce, k ľudu obrátené a pre jeho osudy zaujaté, najzreteľnejšie badať v jeho drobných rozprávkach. Tu ozýva sa obžalobca, maliar jeho krivditeľov (Žid, Dobrý zárobok, Hory a pašienky), jeho učiteľ a povzbudzovateľ (Historia mojej sečkovice) i ostrý karhateľ spoločenských poriadkov (Právo prasata).

Haličský ľud je ozaj stredom jeho záujmu, menovite ľud dedinský a robotnícky; i ten, ktorý pracuje na drobnej zemičke svojej i na cudzom, zanedbaný, odsotený všetkými mocnými tohoto sveta, židom-pavúkom omotaný, o vzdelanie obratý, i ten, ktorý v húfoch tisne sa do miest a do fabrických okolíc a baní, a ťažko robí vo fabrikách i pod zemou.

Všetko, čo zo života týchto ľudí napísal, má nielen vysokú cenu umeleckú — Franko je veľmi obdarený talent — ale sú to aj „dokumenty,“ lebo nič v nich nie je vymyslené, vysnívané. Sám hovorí: „Takmer všetky moje rozprávky predstavujú ľudí skutočných, ktorých som kedysi poznal, i skutočné udalosti, ktoré som videl alebo o ktorých mi hodnoverní svedkovia povedali; moje rozprávky kreslia tie kraje našej zeme, ktoré som vlastnými nohami prešiel a ktoré znám.“

Osobný život Frankov bol plný starostí a utrpenia. No on, syn dedinského kováča, snášal ho mužne. Za svoje politické presvedčenie bol prenasledovaný, pre svoju činnosť spisovateľskú, ktorá smelo odkrývala zlorády, trpel i vo väzení, stále bol pod policajným dozorom. Ale nezlomili ho.

Zabránili mu, jednomu z najznamenatejších učencov, vstup na katedru univerzitnú, zkúšali obmedziť jeho vliv žandárskymi fermanmi, ba i vlastní ľudia staršej vrstvy stavali sa nieraz proti nemu, vyhadzujúc mu na oči, že „prináša cudzé, podvratné myšlienky, škodlivé národu“ — on, ktorému práca pre národ bola predným životným príkazom. Ale pred vytrvalou a úspešnou jeho činnosťou zamĺkli časom tieto hlasy a spisovateľské jubileum Frankovo bolo jeho krásnym dôkazom, ako si ho národ cení a ako celá mladá vrstva spisovateľská vinie sa k nemu ako ku svojmu vzoru. Franko bol vždy povýšený nad osobníckárstvo, jemu išlo vždy o národný prospech a nie o vyvýšenie vlastnej osoby, a tak nestal sa v domácej spisbe samovládcom a diktátorom, ako to v malých literatúrach býva, keď ješitní ľudia zaujmú zodpovedné miesta. A tak menovite mladšie pokolenie zaviazané mu je vďakou. Rad predných talentov, ako na príklad Vasil Stefanik, Boris Hrinčenko, B. Lepký, O. Kobylanská, M. Kočubinský, O. Makovej, L. Ukrajinka, Vinničenko atď. priviedli ukrajinskú literatúru k rozkvetu v tom demokratickom duchu a na tých ľudových základoch, na ktoré ju postavil Franko, verný zásadám svojho predchodcu v politike M. Drahomanova. Ľudovosť nebola niako na ujmu umeleckej hodnoty ukrajinskej spisby, ale práve dala jej hlboké oprávnenie, smysel a rýdzy svojský ráz.

Svoj talent, svoju prácu a snahy priviazal Franko ku osudom literatúry *ukrajinskej*, ktorá trvá dosiaľ málo viac ako sto rokov. Prvé dielo v tomto jazyku, travestia Virgilovej „Aeneidy“ od poltavského rodáka Ivana Kotľarevského (1769—1838) vydané bolo roku 1798. Dej starej latinskej básne bol spisovateľovi vlastne len zámienkou, maskou, pod ktorou líčil život svojej zeme. Zo starovekých bohov stali sa v jeho diele ruskí zemani a úradníci, ktorí neprajú ľudu, z Aeneasa a jeho družiny kozáci, spievajúci zaporožské piesne o slávnych bitkách pod svojimi atamanmi a o voľnom živote kozáckom atď. Bolo to dielce, z ktorého dýchal skutočný život. Kotľarevský napísal i oblúbenú divadelnú hru „Nataľka Poltavka,“ i dnes často hrávanú. Ľudovosť, to bol hlavný rys tejto spisby už od počiatku. A nie je div, veď taký bol i život juhorského ľudu. Šľachta a vôbec vyššie vrstvy vtedy o ľud nedbaly, boli odcudzené, a tak novorastúca spisba opierala sa o ľud. V nej má sedliactvo veľkú úlohu už vtedy, keď v ostatných literatúrach vôbec oň ešte nedbali.

Po príklade tomto pracoval rad mladších spisovateľov, až konečne veľký, chýrny poet Taras Ševčenko (1814—1861) pozdvihol spisbu ukrajinskú do sféry umenia. Láska k svobode a slávnej minulosti, vrelý cit k ľudu a jeho osudom, túžba po lepšej budúcnosti zahovorila v jeho básňach ohnivým, presvedčujúcim tónom.

Spisba táto, k ľudu obrátená, o ľud a jeho potreby dbajúca, konala medzi nim takú úlohu buditelskú, ako za prvých dôb Štúrovských nová spisovná

* Viď „Kozácku pomstu“ A. Čajkovského (Páričkova Slovenská knižnica číslo 11.)

slovenčina u nás. Budila jeho povedomie, učila ho čítať, vzdelávať, sdružovať sa a lepšie žiť, bola jeho učiteľkou. Zjavili sa poviedkári, básnici, spisovatelia dramatickí, sberatelia ľudových piesní, popularizátori dejín, buditelia spomienok na slávnu kozácku minulosť atď. Ľud, ktorému hovorilo sa takto jeho domácim jazykom o predmetoch jemu blízkych i milých, a ktorý cítil lásku tých, čo k nemu hovorili, vďačne sa dal získať. Pole pôsobnosti bolo veľké, veď ukrajinským (maloruským, „rusínskym“) dialektom hovorí temer celé južné Rusko, v Austrii východná Halič a Bukovina, dľa počtu viac ako 25 milionov ľudí.

V prvých počiatkoch sa toto ľudové písomníctvo vyvíjalo pokojne vedľa ruského, bez snáh protiruských, vedené iba šľachetnou snahou, priblížiť sa pomocou dialektu ľahšie k ľudu. Rozdiel medzi ruštinou (veľkoruštinou) a medzi maloruštinou je síce väčší ako na príklad rozdiel medzi češtinou a slovenčinou, ale vzrast škôl, rozšírenie vzdelania, rozvoj miest atď. by časom všetky ťažkosti odstránil. Veď na príklad v Nemecku dialekt „plattdeutsch“ je ešte rozdielnejší od spisovnej nemčiny, pišu a vydávajú sa v ňom knihy, a predsa netvorí separátnu literatúru ani reč úradov, školy a kostolov, ale pestuje pre miestne potreby domáci dialekt. Podobne na Morave O. Přikryl píše po hanácky, J. M. Slavičinský a iní po valašsky, a predsa ich diela sú časťou českej splsby.

Tak bolo i na južnej Rusi. Ešte i Drahomanov v sedemdesiatych rokoch minulého storočia priznával ruskému jazyku byť výlučným jazykom štátnym. Ale veci sa bohužiaľ premenily, akonáhle sa do pohybu zamiešala politika. Ruská vláda v časoch

tuhého absolutizmu hatila každý politický pohyb, a tým viac ukrajinský, ktorý mal silný vliv v ľude. Tým veru trpela i populárna spisba v dialekte ukrajinskom. Preháňanie predstaviteľov ukrajinstva časom malo na nich zlý vplyv. Výčiny úradnícke a policajné, svevoľu statkárov atď. prestali považovať za výplyv absolutizmu, za tône politickej moci, ale začali ich pripisovať ruštine, ruskému (veľkoruskému) jazyku. A tak ľudová práca na základe domáceho juhorského dialektu dostala národnostný a politický charakter. „Ukrajinci“ považovali sa za národnostne utlačených od „Rusov,“ a keď agitácia našla teplú hradu na pôde haličskej, kde ju radi videli a podporovali, skrsla nová národnostná otázka a čiastočný rozkol v ruskom národe.

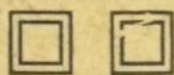
Zlý vplyv na vývin tohoto stavu mala i ruská mladá inteligencia a svobodomyseľná tlač. Tá v ukrajinských politikoch videla svojich spojencov, lebo boli práve tak protivládni a mali demokratické zásady. A z tohoto politického dôvodu začala mladá inteligencia odobrovať aj ich národné snahy — tak oslablo jej národné cítenie ...

Tieto názory preniesly sa aj za hranicu. Demokratické a svobodomyseľné vrstvy považovali za svoju povinnosť odobrovať všetky ukrajinské snahy a pred ich temnými stránkami zatváraly oči. Nikto z nich nechcel badať, že celý pohyb začína byť čiste negatívny, že vyčerpáva sa hlavne odporom proti ruskej kultúre (ktorá bola prv spoločná), že zakladá sa na zášti a nenávisti. Mládež odvracala sa od literatúry Puškina, Gogoľa (ktorý bol tiež rodom z Ukrajiny), Turgeneva, Dostojevského a trhala sa od spoločného koreňa. Strediskom týchto

jednostranných snáh bol Lvov, kde Ukrajinci domáhali sa univerzity, ktorá mala rozkol v ruskom jazyku dokonať. Tam mal stredisko (od r. 1868) vzdelávací spolok „Prosvita,“ ktorý sriadil stá a stá čítárni a knižníc, spoločnosť Ševčenkova (od r. 1872), ktorá svojou činnosťou vyrovná sa vedeckej akademii atď. Ale aj tá strana, ktorá priznáva sa k ruskej kultúre, vyvíja značnú, hoc aj zaznávanú prácu.

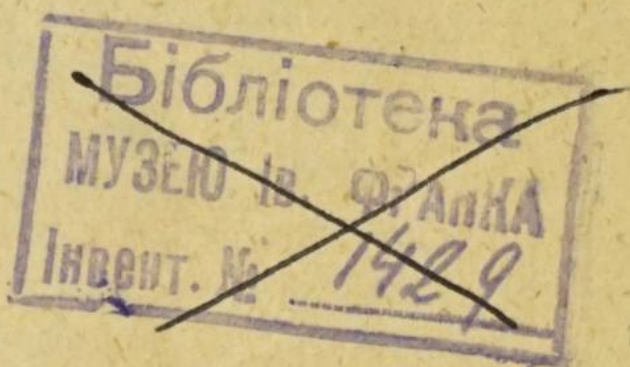
Ruský a slovanský svet nemá voči ukrajinskému pohybu jednotného stanoviska. Pražský „Slovanský Přehled“ na príklad odobruje a napomáha pri nich všetko, myslíac, že tým koná akýsi akt spravodlnosti. Jeho mienka sa vo verejnosti uplatňuje, ač sotva sa tomu možno tešiť. Veď v snahe po takejto slobode museli by sme priznať každému väčšiemu dialektu právo na samostatnosť, a na príklad u nás šariština (v ktorej vládla tlačí časopis, knihy a úradné vyhlášky) mohla by byť tiež spisovným jazykom. Z jednostrannej, nenávisťnej politiky ukrajinskej vyvinuly sa nepekne zjavy. Došlo sa až tak ďaleko, že propaganda ukrajinstva za hranicou konala sa za pruské peniaze, a že títo fanatici boli schopní spojiť sa proti ústrednému jazyku ruskému s akýmkoľvek nepriateľom. Ale tým všetkým nemožno odtajiť skutočnosť, že rozdiel medzi obojím nárečím je malý, menší než na príklad medzi niektorými nárečiami nemeckými a že vlastne spisovná ruština (na základe veľkoruskom) je spoločná tvorba všetkých troch vetví ruského národa, a že sama maloruština má v nej veľký podiel. Dobrá škola, dobrá kniha, rozvoj vzdelania a hospodárskeho života prekoná všetky ťažkosti. I dnes obyvateľstvo miest v južnom Rusku (Kijev, Odessa, Charkov) užíva

spisovnej ruštiny, bez toho, že by kto robil akýkoľvek nátlak. A táto pozvoľná premena nezastane. Terajší ruský jazyk spisovný, ako hovorí chýrny publicista ruský Peter Struve (srov. článok Pavla Križiaka „Ruský jazyk a hnutie ukrajinské“ v Prúdoch III., 257), má síce veľkoruskú formu, ale tvorí sa dosiaľ spoločnými silami všetkých ruských národopisných rodzajov; podiel maloruský je v ňom značný a od XVII. storočia stále rastie. Malorusi ľahko prechádzali od svojej národnostnej formy ku všeruskej. To neznačí, že by sa oni premieňali na Veľkorusov, ale oni spolu s Veľkorusmi, Bielorusmi atď. činne účastnili sa v tvorbe akoby štvrtej národnosti, všeruskej, prinášajúc príspevok zo svojho jazyka a z iných vlastností svojej užšej národnosti. A tak bude i naďalej, a keď všetci budú v svojej zemi, stačia sa všetky tieto prúdy sliať v jeden mohutný prúd. Keď nateraz niektorý z nich sám o sebe stačí zavlažiť a osviežiť kus pôdy, ktorá by ináč bola bez užitku, šťastnejšia budúcnosť ocení jeho prácu a zásluhu. A dielo Frankovo bude v nej mať dojista vzácny podiel. (Časť svojich beletristických prác vydal Franko i ako poľský orginál. Výber náš je i z poľskej i z maloruskej predlohy. „Právo prasafa,“ v pôvodine nám neprístupné, prevzali sme zo staršieho prekladu Fedora Houdeka.)

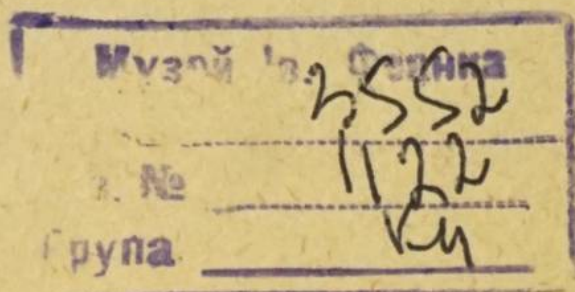

OBSAH.

	Strana
Žid	5
Právo prasata	38
Dvaja priatelia	46
Dobrý zárobok	61
Historia mojej sečkovice	70
Hory a pašienky	82
Doslov: Ivan Franko a ukrajinská spisba	100

0194

Vydania Jána Páričku v Ružomberku.

Vzácný dar pre dietky sú

Obrázkové Slovenské Povesti

S utešenými pôvodnými obrázkami maliara R. Adámka.

Sväzok I. Obsah: Popelvár najväčší na svete. — Cesta k slncu. — Slncový kôň. — Tri citróny. — Traja zhavranelí bratia.

**17 čiernych obrázkov a 3 farbisté,
= s peknou farbistou obálkou. =**

Cena viazaného výtisku 2 koruny 80 halierov, poštou o 20 halierov viac.

Sväzok II. Obsah: Ružová Anička. — Tri zakliate kniežatá. — Zlatovláska. — Ztratený chlapec. — Pamodaj šťastia lavička.

**18 čiernych obrázkov a 2 farbisté,
= s peknou farbistou obálkou. =**

Cena viazaného výtisku 2 koruny 60 halierov, poštou o 20 halierov viac.

Sošitové vydanie, s peknou farbistou obálkou
každý sošit za 50 halierov:

Sošit 1. Popelvár najväčší na svete. — Cesta k slncu.
(S 5 obr.)

Sošit 2. Slncový kôň. — Tri citróny. (S 5 obrázkami).

Sošit 3. Traja zhavranelí bratia. — Ružová Anička.
(S 5 obrázkami.)

Sošit 4. Tri zakliate kniežatá. (S 5 obrázkami.)

Sošit 5. Zlatovláska. — Ztratený chlapec. — Pamodaj šťastia lavička. (S 9 obrázkami.)

Objednávky zasielajte na adresu:

JÁN PÁRIČKA, nakladateľstvo, RUŽOMBEROK

(Rózsahegy, Liptó megye).

Slovenské Divadlo.

Dosiaľ vyšly tieto sväzky:

1. **Ženba.** Celkom nezaručená udalosť vo dvoch dejstvách. Od N. V. Gogola. Preložili: Oľga Houdková a Valér Kubány. 80 str. 8°. (Úlohy: 7 mužských, 4 ženské. Dekorácie: izba.) Cena 60 hal.

2. **Recept proti testinám.** Veselohra v jednom dejstve. Napísal Don Manuel Jouan Diana. Preložil V—m H—k. 43 strán. 8°. (Úlohy: 4 mužské, 3 ženské. Dekorácie: izba.) Cena 40 hal.

3. **Slamená vdova.** Veselohra vo troch dejstvách. Napísali Robert Miseti a Viliam Jacoby. Preložil Viliam Houdek. 114 str. 8°. (Úlohy: 7 mužských, 4 ženské. Dekorácie: izby.) Cena 1 koruna.

4. **Bábkový dom.** (Nora.) Činohra vo troch dejstvách. Napísal Henrik Ibsen. Poslovenčil inž. Ján Burjan. 128 str. 8°. (Úlohy: 4 mužské, 4 ženské, 3 detské. Dekorácie: izba.) Cena 1 kor. 40 hal.

5. **Hráči.** Dramatický úryvok od N. V. Gogola v jednom dejstve. Preložil inž. Ján Burjan. 61 strán. 8°. (Úlohy: 9 mužských. Dekorácie: izba.) Cena 60 halierov.

6. **Igmánsky klerik.** Obraz z ľudu v 3 dejstvách. Napísal Arpád Berczik. S povolením autora preložil Samo Cambel. 112 strán. 8°. (Úlohy: 10 mužských, 9 ženských. Dekorácie: dvor, izba.) Cena 1 koruna.

7. **Pred odchodom.** Veselohra v jednom dejstve od Ivana Ščeglova. (Úlohy: 1 mužská, 2 ženské. Dekorácie: izba.) — **Tragik z prinútenia.** Žart v jednom dejstve od A. P. Čechova. (Úlohy: 2 mužské. Dekorácie: izba.) — **O škodlivosti dohánu.** Monolog v jednom dejstve od A. P. Čechova. (1 mužská úloha.) 43 strán. 8°. Cena 50 halierov.

8. **Blázinec na cestách** (v tlači).

Vydáva

JÁN PÁRIČKA V RUŽOMBERKU